

S. Th. Thorlacius

Om

det gamle Nordiske Lovsprog,

samt

nogle derudi forekommende Ord,

iser om

Hemfærth og Tilgave.

At gamle Kundskaber kan forbedres ved de nye, og at de nye ikke kan undvære de gamle, er en Sag, ingen kan negte, der enten kiender noget til den menneskelige Siels Virkeevner og disses indbyrdes Udvikling, eller og har givet Agt paa de Tilfælde, hvorved den menneskelige Oplysning paa enkelte Steder er bleven standset eller befordret. Tidernes Erfarenhed og Historien viser, at Mænd af udmerkede Fortienester, ved at bevare og forsøge Kundskaben om Forsædrene, deres Sprog og Indretninger, ligesaavel have gjort sit til at høyde deres Følkehæder og Velstand, som de ved nye Opfindelser have beriget de almeennyttige Videnskaber. Uden al Tvivl kunde det vigtige Reformatjonsværk have skaffet Luther Leilighed til en, som det kunne synes, ham værdigere og fornøieligere Tidsfordriv, end at forklare sine tydske Landsmænds gamle Navne (a); dog haver han ogsaa her viist, at det er store Mænd eget, qvod

(a) See D. Luthers Namensbüchlein, darinne der alten deutschen Namen, Ursprung und Bedeutung gewiesen wird. I den tydske Udgave af D. M. Luthers Sämtliche Schriften, Th. XIV. ved Joh. Georg. Walch. Halle, 1744.

quod nil moliantur inepte. Leibniz og H. Grotius havde og besæet saa mange nydige og frugtbare Provindser af Videnskabernes store Rige, at man maae undre sig over, hvor det har kundet falde dem ind, at opholde sig saa længe i de efter Udseende saa knudrede og skarpe Egne, hvor de have fordybet dem i Ordgranskninger og Oldsager, endog saadanne, der ligesaa lidet vedkom de saa kaldte lærde Sprog, som deres øvrige Yndlingsstuderinger (b). Men hvad behøver man at anføre enkelte Mands Exempler. Have ikke vore Naboer, saavel de Tyske og Svenske, som Engländerne, disse af alle nyttige Videnskaber og Konster saa fortiente Nationer, ligesom med hinanden kappende stræbt, ikke allene at beholde, men og at opløse de af Forsædrenes Mindesmerker, som Tiden havde leynet deres Fædreland. At man her i Danmark heller ikke har forsømt dette Omme, kan noksom kiendes af de sande Lærdes Arbejder, hvis Fortienester i dette Sag virkelig ere vor Litteratur, og have for længst befæstet den Agtelse, som denne hos billigdommende Fremmede har vundet, hvilken ikke kan være nogen Betrænkende ligegyldig. Men som et særdeles Beviis for denne Sag vil jeg og, da det nærmere sigter til mit Forehavende, anføre det Kongelige Danske Videnskabers Selskabs Samlinger, hvilke lægge tydelig for Dagen, at det har været Selskabets Hensigt, ikke allene at meddele nye og nyttige Opdagelser, hvorpaa det har afslagt de berømmeligste Prøver, men og at kalde de gamle Kundskaber tilbage, og i Besynderlighed dem, der maatte have næiere Forbindelse med Rigernes ældre Love, Sprog og Historie. De brave Mænd, som med saa megen Held og Ære have bidraget til dette Formaal, ere mig da Drogen for, at den liden Prøve, jeg i Dag har den Ære at underkaste det høiansæelige Selskabs Omdømme, i det mindste fra den Side ikke vil mishage, som den viser, at Forfatterens Sniske har været, efter sin Evne at følge hine roesværdige Forgængere, og at dette hans Sniske ogsaa noget vil undskylde de i Prøven ellers forekommende Mangler.

Er det saa, som vores lovlærde R. Ancher har sagt, en Mand, hvis Troværdighed i dette Stykke udelukker al Tvivl, at man, uden tilstrækkelig at

(b) See Godefr. Guil. Leibnitii Collectanea Etymologica, udt hans Opp. Omn. Tom. VI. P. 2. Genève. 1768. og H. Grotius, for Ex. i Fortalen til hans Historia Gotthorum, Vandalorum et Longobardorum. Amstelodami, 1655.

at være bekendt med de gamle Love, ikke tilgavns kan forstaae de nye, da disse ligesom Planter fremspire af hine (c); saa behøver den Sag vel ingen videre Beviis, at ikke lettelig noget iblandt alt det, vi endnu ere af Alderdommens Lovninger, er meer berettiget til vor Opmerksomhed, end vore omtalte gamle Love; deels fordi de, som jeg før sagde, bør anses som den rette Rod og Oprindelse til de nu forbindende; deels formedelst det Lys, de meddele os, om Rigernes ældre Forsatning, om Forsædrenes Tænkemaade, Klogskab og Villighed, der fremkinner af de Regler, de have fastsat og vedtaget i saa betydelig en Sag, som den, der angaaer det almeene Væsens Bestyrelse og Indretning. Hvo der altsaa onsker sig Kundskab nok, til at kunde anstille en rigtig Sammenligning imellem hine fremfarne og vore Tider, vil dertil neppe nogensteds finde en mere sikker og paalidelig Veiledelse, end i de gamle Love, der, uagtet Tidernes Mørke, fremstille vore Forsædre, saavel fra den moralske som physiske Side, i deres sande Lys, om hvilke vi, uden at kiende dem af deres egne Love og Historien, ikke kan dømme. Det er vel ikke min Sag, udsærligen at anføre de Grunde, der burde gjøre os disse Forsædrenes Mindesmerker agtværdiges; men, ved saa løseligen her at anprise dem, har jeg kun vildet forestille, hvorføre Nordens ældre Loves Læsning i meer end een Henseende fortæner at anses for nyttig. Men disse kan dog ikke læses, uden man forstaaer det gamle Lovsprog; og dette er i vore Tider lettere sagt end gjort. Med alle de skrevne og trykte, ældre og nyere Glossarier og andre Hjælpe midler, man har til at læse vore gamle Love; med de mange Haandskrivter, samt forskellige Oversættelser og trykte Udgaver af Lovene selv, have dog de sagkyndigste iblandt os til denne Dag maattet klage og tilstaae, at hvo der vover nogle Skridt ind i Nordens gamle Lovkyndighed, skal snart befinde sig i en Ørk uden Vej og Stie, hvor den idelige Fortlegenhed, at han ei bestemt kan forstaae eller forklare eet og andet Ord, ofte maae forlede ham til betydelige Feiltagelser, samt paalægge ham den ubehagelige Nødvendighed, enten at standse eller giette, og saaledes søge Lovgiverens Meening i sin egen (d). Jeg saaer siden maafee ved enkelte Exempler Feilighed til at vise, at det ikke

(c) P. K. Anchers Dansk. Lov. Hist. Fortal. 1. D.

(d) P. K. Anchers Dansk. Lov. Hist. 1. D. Fort. 2. Rethes Afhandl. om Dryder. B. Selsk. Skr. N. S. 2. Bind.

er gaaet de Svenske bedre end os, uanset de ligesaa omhyggeligen, som vi have søgt at bevare og opløse deres ældre Love. Man maae ellers ikke tænke at det er først i vore eller i de seenerer Tider, Sprogets jo længere jo mere tilstaaende Forandring har gjort det saa vanskeligt for os, at fatte og indsee Meningen af de gamle Loves Ord og Talemaader. Denne Vanskelighed er hos os meget ældre, og regierede, som Ancher siger, overalt i Middelalderen. Man forstod hverken Sproget eller Lovene. Ukyndighed i det gamle Danske Sprog gjorde Oversættelser fornødne; men det er let at slutte, hvormeget vore Love have derved maattet lide (e).

Til dette Mandens Udsigende kan man, uden at træde Sandheden for nær, sige dette, at Mængdens Ukyndighed i det ældre Lovsprog i vort Danske og Norske Norden ikke sjelden har været een af de vigtigste Aarsager, som have foranlediget en ny Lovgivning, hvorved Lovenes gamle Terminologie, der til den Tid allerede var mørk og uforstaaelig, er blevet enten oversat, eller omfæven med andre mere bekiendte Ord og Udtryk, og det paa mange Steder, uden at forandre Lovenes Indhold. I Fortalen til den yngre, eller Kong Eriks Siellandske Lov, staaer i et gammelt Afskrift, jeg haver, blandt andet, at deri ere mange aff de Danske wforstandige Ord omuende til sin rette merchelse och wndstandelse. Herved sigtes uden Tvivl til de gamle Ord, der staae i Kong Waldemar den Istes, og maafee andre ældre Siellandske Love, som i de nyere ere forandrede.

At dette og har været Medaarsag til den store Reformation i de Norske Love, der i det 13de Aarhundrede blev foretaget af Kong Magnus Hagensen, som derfor fik Tilnavn af Lagabæter, kan klarligen sees af Kongens egne Ord, angaaende de gamle Norske Love: oc því hafum Ver nú um rídir idulegha skodat hana; oc lízt oss, sem allvída mætte med færrom ordom fullan orskurd gera, þar sem hon talar ádur göyfe-lángth um; Enn sumum stadum þyrfti hon sannleggha tillaughu, þar sem hværghi var ádur líósari, en marghir þyrftu, þeir er fákunnir wáro. Disse Ord staae i Fortalen til Borghartings Nye Laug, givne af ovenmeldte Konge 1273, og tillige i Fortalen til de 3 andre Provincial-Love af samme Konge, nemlig Eidsviatings-, Frostetings- og Guletings-Lovene,

hvor

(e) P. K. Anchers Danske Lov, Hist. Fortal. I. D.

hvor de i den smukke Samling af gamle Norske Love, som Hr. H. Paus har meddeelt, saaledes oversættes: "Af den Aarsag have Vi nu paa nogen Tid stillet den igiennemseet, og syntes Os, at paa mange Steder kunde med saa Ord fuldkommen og tydelig afgjøres det, hvorom den med megen Vidtøftighed handler. Men paa nogle Steder behøver den sandeligen Tillæg, hvor den tilforn ikke er saa tydelig, som mange eenfoldige behøve (f)." I de sildigere Tider, omtrent 100 Aar efter at Kong Magnus Hagensen havde udgivet hans Love, især ved og efter den Tid, Norge blev foreenet under eet Scepter med Danmark, og man i Norge efterhaanden begyndte at tale det Danske Sprog, vorte tillige Nordmændenes Ukyndighed i deres eget gamle Lovsprog og Modersmaal saaledes, at Kongerne ved adskillige aabne Breve og Ketterbøder ideligen maatte forklare nu een, nu en anden Artikel i Landets Love, indtil det endelig kom saa vidt, at ganske saa af Landets Indbyggere, Laugmændene undtagne, forstode det gamle Norske Sprog, i hvilket de forrige Love vare skrevne, og altsaa maatte dømmes efter en Lov, de selv ikke kunde læse, da hver Laugmand ved sin Laugstoel gjorde sig selv en egen Dansk Oversættelse af de gamle Love, hvilke han forklarede som han bedst kunde og vilde; hvorover der bleve ligesaa mange Versjoner af Lovene, som der vare Laugmænd, hvilket ikke kunde andet end give Anledning til utallige Misbrug og Forvirring i Landets Kettergang. Dette bevægede fornemmeligen den store Konge, Christian IV, til det højpriselige Verk, at give Norge den første almindelige Lov i det Danske Sprog, da alle Laugmændene over heele Norge 2 Aar tilforn, nemlig 1602, efter Kongelig Befaling vare forsamlede i Bergen, for at forfatte et Udkast til en ny Lovbog, som siden med enhvers Betænkninger blev nedsendt til det Danske Cancellie, hvor den blev efterseet, og den Norske Lov derefter opsat og udgiven (g). Enhver som holder denne Christian IV Lovbog ved Siden af R. M. Lagabæters Love, bliver letteligen vaer, at hiin er for den største Deel en Dansk Oversættelse af disse, paa de Artikler nær, hvor R. Magni Love enten i civile Ting ved senere Kongelige Anordninger for Chr. IV Lovs Publikation allerede vare forandrede, eller i Kirkesager ved Reformationen ophævede.

Y 3

Vel

(f) H. Paus's Saml. af gaml. N. L. 1ste V. R. Magni Lagabæt. Sulet. L. Fortal.
 (g) See herom R. Chr. IV Norske Lov, udgiven i Kiøbenhavn, 1610. Fortalen.

Vel er den Ulempe, som Uvidenhed i den ældre Lovlære kan forvolde, hos os ikke meer at befrygte, da vi have Landets Love affattede i et Sprog, som af de fleste, saavidt enhver det behøver, kan læses og forstaaes, saa det kunde vel synes, at den der nu ville paatage sig den Umage, at trække nogle formuldede og ubrugelige Ord frem af det Mørke, som saalænge haver omhyllet dem, gjorde Verden omtrent lige stor Tieneste, som den, der optager jordgiemte og rustfortærede Stumper af Forsfædrenes Sværde, Brynjer, eller andet deslige; at de dog som et Særsyn kunde pryde en Karitetsamling, og i det mindste forevises og fornøie Elskere af det Slags Oldsager. Men er det saa, som hine Mænd have troet, at man forgieves søger, at faae et bestemt og tydeligt Begreb om de nu gieldende Loves inderlige og oprindelige Meening, uden at gaae til deres Kilder, og vi, for at kunne benytte os af disse, nødvendigen maae være bekiendte med det gamle Lovsprog, saa fortiente vel ikke deres Arbeide at misliendes, som, for at tage det Mørke fra vore gamle Love, der gior dem for os saa utilgængelige, kunne og ville meddele en grundet og tilstrækkelig Kundskab om de forældede Ords og Talemaaders Betydning og Oprindelse, hvoraf saa mange forekomme i de ældre Love; især de Ords og Talemaaders, som deels hidindtil af andre enten ikke, eller dog urigtig og utilstrækkelig vare forklarede; deels saadanne, som, skönt de gamle Ord selv for lang Tid siden ere komne af Brug og forglemte, dog i deres Bemerkelse ere tilovers, da den Ting, de fordum betegnede, virkeligen forekommer i de Love, der forpligte vore Tider, hvor deres gamle Begreb under en ny, enkelt eller omskrivende, Benaevnelse endnu ligger skult. Til slig en Oplysning meener jeg, vi, naftet Ostersens og andres berømmelige Flid, ikke endnu ere ganske utrængende. Andre, som dertil maatte have mere Tid og Indsigter, til Opmuntring, vil jeg da her prøve paa, at oplyse de Ord Hemfærd og Tilgave, hvilke forekomme i vore gamle Love i en Bemerkelse, som ikke er almindelig.

Overhovedet kan de Ord i Loven, som formedelst deres Ubrug og Ælde falde os nu vanskelige at forstaae, bringes under tvende Klasser. Til den første henfører jeg dem, hvis Bemerkelse vi ikke kan fastsætte, fordi vi ikke viide, og, om vi end vidste, maaskee ikke kunde forklare det Ord, hvorfra det bør henledes, eller hvormed det er sammensat. Som Exempler herpaa kan man vel ansee Ordene Nokkefrue, Unninghæ, Gylvin, Omel, og endeel andres thi man behøver kun

at kaste Sinen i de gamle Love, for at finde en Mængde af deslige. Men i disse Love forekomme og mørke Ord af en anden Art; saadanne nemlig, hvis oprindelige Bemærkelse endnu er bekiendt og brugbar, men hvilke Lovgiveren haver, ventelig efter Fortidens Talebrug, som nu er forglemt, fundet for godt, at tillægge en enten ganske anden, eller dog anderledes modificeret og indskrænket Mæning, end den, Ordet sædvanlig haver i Lovene, andre Skrifter, eller den almindelige Tale; og til dette Slags bør Ordene Hemfarth og Tilgave henregnes.

Vel tilstaaer jeg, at man i Lovene ogsaa finder Ord, som i en særskilt Henseende kunde henhøre til begge Slags, da deres etymologiske Udspring er ubekiendt, og dem desuden af Lovgiveren tillægges en Bemærkelse, forskjellig fra den ellers brugelige. Men disse ere kun faa; dog, vil man have et Exempel, saa kan Ordet Görsum tiene dertil: thi hvis man ikke vil antage det Snorre Sturlesen, saavel i hans Norske Historie (h), som i den af ham forfattede profaiske Edda beretter derom, neml. at Ordet Gerseme, hvilket sienstynlig er det samme som Görsum, fra Begyndelsen har været et Fruentimmernavn, skjønt dette ogsaa, ligesom alle andre egentlige Navne, maae dog have havt sin oprindelige Betydning, saa bliver det, de Lærde derom siden har skrevet, neppe tilstrækkeligt til at afgjøre dets Derivation. Desuden har Ordet paa det bekiendte Sted i Jydsk Lov faaet en Bemærkelse, som viger fra den almindelige og egentlige. Paa andre Steder i Lovene, den ældre Sielandiske, de Norske og Svenske, og ellers i den nordiske Historie, hvor det forekommer, betynder det ethvert Klenodie, d: Ring, der i sig selv ere nypperlige, rare og kostbare. Marsagen altsaa, hvorfor den Jydsk Lov kalder det, Drabsmanden, foruden den i Loven foreskrevne Mandebod, skulde give den dræbtes Familie oven i Kiebet, Gersum, er allene den, at dette vilkaarlige Tillæg til de lovlige Drabsbøder pleiede at gives i Kostbarheder af Guld og Sølv, eller andet deslige; saadanne Tilgiorter havde ellers Sted i andre Kontrakter, hvor de saavel af nordiske som fremmede Skribentere ogsaa kaldes Gersum (i).

Det

(h) Norske Kong. Hist. Yngl. T. C. XIII.

(i) See Du Canges Gloss. Manual. ad Script. Med. et Infim. Latinitat. ad voc. Gersoma.

Det Slags foranderlige Brug og Bemærkelse af Ord træffes ofte i Lovene. I de ældre Gulerings-Love blive de Mulkter, Manddraberen skulde give i Mandebød, saavel til Kongen i Thenggilde, som til den Dræbtes Slægt i Frændebøder, kaldte Banger, ikke fordi Ordet Bång betyder Mandebød, men fordi Mandebød, som andet, før end myntede Penge bleve indførte og kunde have, pleiede at erlægges med Banger, 5 Ringe af Guld eller Sølv (k). Af samme Aarsag bliver en vis Skat, Bønderne i Norge, Sverrig og Danmark skulde give til Leding, saavel i Lovene som Historien kaldet Stud, fordi Skatten af Bønderne gemeentlig blev betalt med disse Kreaturer (l).

Men for at komme til Ordet Hemfærth igien, da findes det i Kong Waldemar den 11dens Tydske Lovbogs 1ste Bog, 15 Cap., hvor det efter den af sal. Conferensraad R. Ancher besørgede Udgave lyder saaledes: Gifter father sin dotter ut meth hemfærth, oc sel sin sun noket i hender ther han qvænes, tha there father og mother dör. tha ster thet them til fullæ i there loot, hvat sum the haue taket. Man kan ikke sige, at Ordet, enten i Henseende til sin Etymologie, eller den Mæning, det her i Lovens Kontext kan have, er meget tvetydigt. Hemfærth er ligefrem sammensat af hem, efter Middelalderens affekterede Skrivemaade for hjem, og færth for Færd; tvende Ord, som i det Danske Sprog endnu ere almindelig brugelige, og af enhver forstaaes.

Ordet Heim, enten for sig, eller sammensat med andre, har ellers her i Norden været udtalt paa 3 forskjellige Maader: heim, hem og hiem. Det første er det ældste, da det altid saaledes skrives i de gamle Norske Love og Historier, og denne Udtale have de Tydske brugt og endnu bruge i deres heimath og andre dermed beslagtede Ord. Af heim kommer heimur, som betyder 1) Verden, betragtet som Menneffenes Bolig, hvilken Grækerne i samme Henseende kalde *κοσμήνη*. 2) Et særskilt Landskab, hvor den eller de, efter hvilke Stedet er benævnt, fordum har boet; deraf har Trondheim, og de Tydskes Manheim, Hildesheim,

(k) H. Adelft. G. T. l. Manh. B. Cap. 68. 16.

(l) See R. Sverres Saga, Cap. CLXII. confer. Wåstmanna Lagh. Konungs B. Fl. XII. og R. Erik Slipp. Siell. Forordn. Vid. R. Anchers Dansk. Lov. Hist. II. Deel P. 63.

heim etc. faaet deres Navne. De gamle Nordiske kaldte det bekiendte Bohmen Boaheim (m). I Middelaalderen blev heim til hem; og saaledes bruges Ordet saavel i det Svenske Sprog, som i de ældre Danske og Svenske Love fra disse Tider. Disse gamle Love have ellers et andet Ord, som ogsaa, skient i en særskilt Hensigt, bemerker Hiemme eller Bolig, neml. flet, der kommer af flatur, *πλῆθος*, flad, og betyder oprindelig en breed Seng, som er reedt paa Jorden, af hvilket Slags de ældste Senge her i Norden og paa andre Steder ventelig have været; det svarer altsaa til det latinske *stratum*, Leie. Men i Lovene bruges det for Huus og Hiem, da enhver gierne har Hiemme der, hvor han har sin Seng. I Kong Waldemar den Istes Siellandske Lov er innæn fathærs flæt, det samme som, i sin Faders Huus; og at take sin son i flet til sikk, er at tage ham hjem til sig, eller, som det ellers hedder, i fælægh (n). Efter de gamle Norske Love skulde de, der havde grebet en Tyv, føre ham á flet umbodzmans, o: paa Kongens Ombudsmands Gaard, hvor denne siden skulde være ansvarlig for hans Person og Gierninger (o). At denne Ordets Bemærkelse ellers er meget gammel, og har havt Sted uden for Lovsproget, kan sees af den smukke Sentents i det Eddiske Hávamál: *liúfur verdur leidur ef leingi situr annars fletiom á, o: siær bliver ukiær, om han længe sidder paa andens Flet o: i andres Huus (p).*

Det andet Ord, hvoraf Hemferth er sammensat, nemlig Færd, kommer af at fare, hvilket man neppe behøver at sige. Ester som Ordnes Sammenhæng i den anførte Artikel af Jydske Lov fuldkommen bestemmer Ordets Bemærkelse, som ikke kan være anden, end det, som de gamle Love paa andre Steder kalde Hiemgave, og de Norske og Svenske Hiemfølge, eller rettere Hiemmenfølge, saa begribes let, at Ordet Hiemfærd paa dette Sted betyder alt det Gods, som farer med Bruden hiemmenfra o: fra sin Faders Huus; hvilket man ellers pleier at kalde de Midler, som Konen fra sin Fader, eller dem, der ere i hans Sted, fører med sig ind i sin Mands Boe, naar hun givtes.

Det

(m) See G. Schonings Kart over det gamle Europa og tilgrænds. Lande, 1779.

(n) Wald. I. Siell. 2. I. libr. I. Cap. 5. 6. et Cap. II.

(o) R. Magni Lagabæt. Eidsivía L. Þjófa B. Cap. II.

(p) See Hávam. Str. XXXV.

Det fortæner ellers at merkes, at den Medgiot, der gives Bruden af hendes Fader, i de romerske Love hedder *dos profectitia*, i selv samme Hensigt og Bemærkelse, som vore Forsædre her i Norden have kaldet den Hiemsfærd. At Ordet saaledes bør forstaaes, kan man lære, saavel af de mange Talemaader hos de Gamle, der beskrive Medgiot, som og deraf, at de ældre Norske, førend Sproget efter Rigernes Forening blev forandret, bestandig skrev og talte heimangiöf, heimanfylgia, ikke heimgiöf, heimfylgia, som siden i Danmark og Sverrig, af Lyst til en forkortet Udtale, blev vedtaget; ligesom vi for Ex. kalde den Hiemsfødt eller Hiemsføding, der er hiemmesødt. Til Beviis paa, at Ordet Hiemsfærd, taget for Medgiot, oprindeligt betyder det, som med Bruden farer eller føres hiemmenfra, ikke Hiem, kunde det og anføres, at Medgiot i Christian IV Norske Lov foran ved Terten selv, efter den da i Danmark og Sverrig brugelige Maade, skrives Hiemsfølge, men i Registeret eller Tavlen over Arffue: Valken, efter den gamle Norske Brug, Hiemmenfølge (q). Af de Talemaader hos de Gamle, som oplyse Ordet Hiemsfærd i denne Forstand, og som ideligen forekomme, saavel i de ældre Norske Love, som Historien, vil jeg kun anføre: fylgdi henni heiman, ikke heim, o: hun sit i Hiemgiot; at giöra dóttur (lystur) heiman, ikke heim, at udstyre sin Datter (Syster) (r). Der er altsaa ingen Tvivl om, at Ordet Hiemsfærd har i de ældre Tider heddet Hiemmenfærd, hvilket jeg fortelig vil erindre imod den ellers ypperlige Jhre, som forklarer Ordet hemfylgd ved munera, a parentibus et cognatis marito et neonymphæ data, ita dicta, quod eos *domum* abeuntes sequantur (s). Thi om endskiont Sagen i Henseende til Udsaldet kommer ud paa eet, da Brudens hemfølgd vel kom fra hendes Fader, eller Givtingsmand, men blev dog tilfide bragt hiem til hendes Mand, saa troer jeg dog, at Ordet hemfølgd efter dets egentlige og ældste Begreb nærmest sigter til Forældrenes Hiem, hvorfra Bruden sit sin Hiemsfærd; dette kan og tildeels oplyses af adskillige Talemaader,

(q) See Chr. IV N. 2. Rigsbsh. 1610. Giftinge: eller Arffue: V. confer. Tasslin til den fjerde Bog.

(r) Vid. Isl. Landnáma Bók. Ed. Hafn. Index Voc. poet. Pag. 489. Confer. Sn. Sturlef. Norske Kong. Hist. Ed. Hafn. Tom. III. Pag. 265.

(s) See Gloss. Sviogoth. ad Voc. hemfylgd.

der, hvormed hemfølgd beskrives, endog i de Svenske Love (t): men fornemmelig lader det sig bevise af de gamle Norske, som i det mindste hvad Hagen Adelsfeins angaaer, ere ældre, og altsaa i Henseende til Sprogets oprindelige Reenhed, meere efterrettelige end de, der nu have af de Svenske. Saaledes troer jeg nu at have viist, hvorledes Ordet Hiemfærd kan betyde det, vi ellers kalde Medgiot, naar det forklares af Færd, *profectio*. Men Ordet færd eller færð har og i Nordens gamle Sprog havt en anden Bemærkelse, hvorved betegnes Følge eller Selskab af færende, hvilken Betydning i almindelig Tale endnu er tilovers, saavel i det Danske Sprog, som i det Ordet ferdarbroddur, der hos de gamle Nordmænd og Islændere bruges om det forreste eller Spidsen af en reisende Hob. I denne Bemærkelse taget siger Ordet Hiemfærd altsaa det selvsamme, som det ellers i Sverrig, Norge og Island brugelige hemfylgd, hiemfølge, heimantfylgia.

For videre at oplysse den sielbne Brug og Betydning, som Ordet Hiemfærd paa det anførte Sted af Jydsk Lov har faaet, vil jeg her tilføie en liden Jagttagelse, hvilken jeg ikke veed, om andre have lagt Merke til. Ligesom det er bekjendt, at nygifte Koners Udstyr i de ældre Svenske Love ikke allene kaldes hemfylgd, men og fylgd, saa findes der et Sted i den Samundiske Edda, hvor Hiemgiot, som i den Jydsk Lov har faaet Navn af Hiemfærd, hedder ligesvem ferd. Det tragiske Digt, udi bemeldte Edda, kaldet Brynhildar-qvæda, og vist nok eet af de ældste i Samlingen, ffient endnu ikke ved Trykken udgivet, lader den i Nordens gamle Mythologie og Historie saa berømte Heltinde Brynhild, efterat hun, som en anden Dido, med et Sværd havde giennem-boret sig selv, da hun ikke vilde overleve Sigurd Fabnisbane, som dog efter hendes egen Tilskyndelse var bleven dræbt af sine Svogre, giøre denne sidste Begiering til hendes Mand, at han vilde lade opføre et Brændebaal til dem begge, hvorpaa, foruden dem selv, skulde kastes de Slaver, hun havde faaet i Hiemgiot af hendes Fader Budle. Her hedder det: ef hanom fylgir ferd

3 2

mín

(t) Derfor, hvor Wältgötha-Laghen udi Årfda B. Fl. XIX, melder om Søs eller Datters hemfylgd, kalder den Sonnen gipter aff Gardi, ikke i Gard. og R. Gustaff Adolffs Sv. R. Stadz Lagh udi Gifftomåla B. Cap. VI. forstaaer ved Konens hemfylgd, alt thet medh henne war gifwit aff Faders Gårde eller Frenda.

mín hedan, þeigi mun var faur aumlig vera, þat hanom fylgia fimm ambóttir, átta þjórnar edlum gódir, fósturman mitt oc faderni, þat er Budli gaf barni síno. 3: "Derfom han faaer min Hiemgiot med sig herfra, faa bliver vor Hensart ikke fattig, efterfom hannem følge 5 Slavinder og 8 velartede Slaver, hvilke ere mine Fostertælle og Faderne, som Budle gav sin Datter (u)." Dette Sted i Edda er i meer end een Henseende merk-wærdig, thi foruden det, at ferd her betynder Medgiot, og altsaa det samme som hiemfærd i den Jydskke Lov, hvorved det sidste Ords ligesaa usædvanlige som ældgamle Bemærkelse ikke lidet bestyrkes og oplyses, faa kan man og af det tillige lære, 1) at den hedenskke Skik, at hædre de Døde med Menneske-offre, *inferiæ*, hvortil især brugtes Slaver, har været vore Nordiske Forfædre ligesaa bekiendt som andre, hvorpaa man og har flere Beviis (v). 2) At Fædre forðum pleiede at give deres Børn Tælle af begge Kien til Opvartere og Opvartersker, hvilke Tælle siden bleve Børnenes bestandige Eiendom, *servi peculiare*s, og som her kaldes fosturman 3: Opfoststrings-Tælle, *servi nutritii*, er en Skik, som af Historien kan bevises at have været ikke mindre almindelig her i Norden, end i andre Lande, ligesom Bibelen ogsaa lærer, at den er saa gammel, at den gaaer op endog til de patriarchalske Tider (x). De gamle Svenske Love vise det udtrykkelig, at fostre, *nutritius*, og fostra, *nutrix*, have af Begyndelsen været, skient ikke Tælle af den ringeste Art, *mancipia*, faa dog ufrie, og af det Slags, Lovene kaldte anóthug hion, *obnoxii*, ihvorvel de siden af deres Herfskab kunde faae deres meer eller mindre indskrænkede Frihed, og altsaa blive kotzæter, garthæter, brytier og landboe (y). Artigt nok ellers, at det første af disse

Ord,

(u) Ordene staae i den LXI og LXII Str. af Digtet, hvilket ellers i nogle Afskrifter kaldes Sigurdar-qvida.

(v) Det er meget rimeligt, at de Nordiske Folk have faaet den Skik, at ofre Mennesker med og til de Døde, seæ Scytherne, hos hvilke den, især ved deres Kongers Ligfærd, var brugelig. Vid. Herodot. Halicarn. Hist. Libr. IV. Cap. LXXII.

(x) Til dette Slags *servi peculiare*s hør Rebecca Amme Debora, Æneæ Cajeta, og Sichæi Barce hensees. Vid. Genes. Cap. XXXV. v. 8. og Virg. Æneid. Libr. IV. v. 632. Libr. VII. v. 1. 2.

(y) At Fostre kunde have Bøe, der hørte ham selv til, sees af Ostgötha-Laghen, Drapa-Balk. Fl. XVI. Udi den XVII. Fl. bliver Fostre og udtrykkelig regnet blandt

Ord, som ellers forekommer i Waldemar I. Siellandske Lov (z), hverken findes hos Ofterfen eller Ihre, men vel hos fremmede Skribentere (a); saa at vi af disse nu lære at forstaae de Ord, deres Forfædre uden al Tvivl har faaet fra vores. Endelig kan man og af det anførte Sted i Edda 3) see, at man her i Norden fordm har givet sine Døtre Trælle til Hiemgiot, hvilket saa meget mindre kan tages i Tvivl, som de Nordiske Love fra de Tider udførligen melde derom (b). Disse Medgiots-Trælle, de hos fremmede Skribentere, ja endog af den hellige Skrivt bekiendte *servi dotales* (c), kaldes Brynhild her faderne, som i vore Danske Love, saavel de gamle som nye, betyder det, man har arvet efter sin Fader, *patrimonium*; hvilket og er rigtig, da al Medgiot er jo dog *patrimonium uxoris*, skjønt det ikke gielder omvendt. Imidlertid er det dog mærkeligt, at Ordet faderne, i denne Forstand, sielden eller ikke skal findes hos gamle Norske eller Islandiske Skribentere. Disse bruge vel Ordet ofte, men i en anden Meening, da det betyder Herkomst eller Fødsel fra Faderens Side; hvoraf jeg slutter, at den i Loven brugelige Bemærkelse maae være den ældste, siden den er Eddisk, da det neppe kan være tvivlsomt, at nogle af de Eddiske Sange ere det ældste af hvad der er skrevet og endnu tilovers i Norden.

Jeg har angaaende Hiemfærd tilforn erindret, at det er Ordets Bemærkelse paa sit Sted i Tydske Lov, og ikke Ordet selv, der er usædvanlig. Man kan ikke negte, at Hiemfærd, endog i det nu brugelige Danske, kan betyde ligesvem Hiemreise, ligesaavel som de Tydskes Hiemfahrt, skjønt

3 3

dette

blandt de annödhugä, og ikke folkfrelsä, og sættes her imod giäfthräal. Confer. Ostg. L. Wadhamal, Fl. III. og Fl. XXIII. Gipta-B., Fl. XXIX. Wästgöth-Laghen Giptar-B. Fl. II, ligesom og den VI. Fl. viser, at foltra har været anset for mere end ambul.

(z) See Wald. I. Siellandske Lov, Libr. III. Cap. XII og XIII.

(a) Vid. Du Canges Gloss. Man. ad Script. Med. et Inf. Lat. ad vocc. *Corferus* og *Cotarius*.

(b) Ostgötha-Laghen Gipt. B. Fl. XVI. melde udførlig om disse Medgiots-Trælle. De forekomme og paa flere Steder i de ældre Svenske og Norske Love, ligesom og i Edda Sæmundi.

(c) Vid. Genes. Cap. XXIX, v. 24 og 29.

dette sidste ogsaa i en engere Meeening bruges om Brudens Hiemsførelse til sin Mand's Huus.

I de gamle Norske Love findes og Ordet Heimferd; men her har det en anden særdeles Bemærkelse, og er ganske eenstydigt med heimfökn, heimreid, heimgang; hvilke Ord i bemeldte, saavel som de gamle Svenske Love, hyppigen forekomme, og af Paus oversættes ved Hiemsførelse, forstaae den fiendtlige (d). I Christian V Danske Lov kaldes Gierningen, de foransførte Ord betegne, Huusfred, hvilket maae være efter en ældre Talebrug. I den gamle Siellandske Lov beskrives denne Gierning saaledes: hvilkar man far hem til annars manz met then welie at han vil hanum drepe; af hvilke Ord man skulle slutte, at Ordet Heimfærd i denne Forstand ogsaa har været brugeligt i Danmark (e).

I andre end disse toende Bemærkelser skal Ordet Hiemsfærd, det eneste Sted i den Jydske Lov undtagen, neppe nogensteds findes i de gamle Danske, Svenske, Norske eller Islandiske Love. Man har da Feie til at kalde Ordets Bemærkelse paa dette Sted sielden; skiont den derfor ikke var vanskelig at finde, da den formedest Meeeningens Sammenhæng er meget tydelig, ja endog den eeneste muelige. Af denne Aarsag har og sal. Conferensraad Altcher i sine Ordforklaringer over den Jydske Lov gaaet Ordet Hiemsfærd forbi, fordi han har anseet Lovens Kontext saa tydelig og bestemt, at Ordets Bemærkelse derover ingen videre Forklaring behøvede. Men eet er, at giette sig til et Ords Betydning af Kontexten, og et andet, uden dennes Hielp at kiende dets Bemærkelse. Hvis man ikke havde læst Ordet i den Forbindelse, det haver i den Jydske Lov, ville Eckenberger, Ostersen, eller andre, neppe have sagt os, at det Danske Ord Hiemsfærd betydde det, man ellers kalder Medgiot. Det samme tør man vel og sige om den, der haver opsat Christian V
Danske

(d) I denne Bemærkelse forekomme Ordene meget ofte i de gamle Love, s. Er. Hag. Adelt. G. T. L. Manhelg. B. Cap. XXVIII. I den Norske Biarköe-Ret. Cap. XVIII. Froste-T. L. Manhelg. B. Cap. IV. Confer. den Svenske Biarköa-Rät. Cap. XIV. Ostgöth-L. Edzöris-B. Fl. I. Suderman-L. Kununx-B. Fl. V. Wästg-L. Mandrapä-B. Fl. IV. Uplandz-L. Kununx-B. Fl. V.

(e) See R. Waldem. I. Siell. 2. Libr. II. Cap. XXIX.

Danske Lov, i hvilken den ovenansførte Artikel af Jydsk Lov er bleven indført, hvor Ordet Hiemfærd kaldes Bryllups Udflyning (f).

Ved Læsning i Nordens ældre historiske og andre Skrifter, som til at forstaae den i vore gamle Love herskende Archaologie er behjelpelig, om ikke nødvendig, skal man ikke lettelig træffe Ordet Hiemfærd i denne her omtalte Bemærkelse, uden i den Norske Kong Oluf Tryggesøns Historie. Her kaldes Forfatteren det Landgods, som Kong Harald Gormsens Datter Thyre, da hun skulde giøres med den Wendiske Konge Burizlaw, sit til Medgiot, hendes heimanserf, o: Hiemmensærd (g), hvilket Ord, som jeg allerede har viist, er det samme som Hiemfærd. Dette Gods, som ellers havde tilhørt Burizlaws Datter og Knud den Stores Moder Dronning Gunhild, efter som det laae i Wenden, skulde nu ved Givtermaal afstaaes til den Wendiske Konge. Hvad enten det nu af en Hændelse er faldet Forfatteren ind, her at tillægge Ordet heimanserf en Bemærkelse, der ellers i hans Sprog var usædvanlig, eller han med Willie har udtrykt Medgiot med et Ord, han vidste dertil brugtes i Danmark, hvorfra Prindsessen blev udstyret, skient Sagen paa de Læder i Sverrig, Norge og Island havde andre Navne, kan man ikke med Visshed sige. Hvorom alting er, saa beviser dog dette Sted, tilligemed det af Edda tilforn ansførte, at den Mæning, Ordet Hemfærth haver i den Jydsk Lov, er ægte, ældgammel, og ikke anlediget ved nogen Feilskrivning i eet af henævnte Lovs ældste Afskrifter, hvorfra de andre maaskee kunde nedstamme; en Mistanke, man dog med Føie pleier at giøre sig om de Ord, der paa et eeneste Sted faae en Bemærkelse, de ellers sielden eller aldrig have.

Det Ord Tilgave forekommer meget ofte i Norges ældre Love, fornemmelig i dem, der ere forfattede i det gamle Sprog, og snart allevegne, hvor der handles om Givtermaal; ligesom det og paa adskillige Steder findes i Chr. IV Norske Lov; skient Ordets Bemærkelse her, hverken af Lovens Kontext, eller ved de indfattede Forklaringer, som dog undertiden bruges, med Visshed lader sig bestemme (h). Tilgaf (ved Bryllupskontrakter) findes og i

(f) See Chr. V. D. L. V. B. Cap. II. S. 61.

(g) See Ol. Trygges. Historie. ed. Skalh. II. P. Cap. XXXVI.

(h) See Chr. IV. N. L. ed. Hafn. 1610. Giftinge: eller Aflyve: D. Cap. I. VI. etc.

de gamle Svenske Love, hvor de, der have forfattet Register over de forældede og uforstaaelige Ord, lade det være uafgjort, hvad Ordet skal betyde (i). Jeg erindrer ikke at have seet det i nogen af de gamle eller nye Danske Love; hvoraf jeg slutter, at Ordet, og det dermed forbundne Begreb, enten aldrig, eller dog ikke i de Tider, hvis Lovgivning nu er os bekendt, har været brugeligt i Danmark; men da det dog forekommer baade i de Norske og Svenske Love, og hverken hos Ostersen eller Ihre findes forklaret, saa bør det vel regnes iblandt de af vore ældre Loves gamle Ord, der endnu kunne behøve nogen Oplysning. Men som man for at indsee, hvad Hiemfærd, Tilgave, og nogle andre dermed forvandre, og i Nordens ældre Love mødende Ord vil sige, maae have nogen Kundskab om vore Forfædres Sivtermaals og Jaords Kontrakter, vil jeg forudsende nogle hidhørende Anmerkninger, saavidt jeg troer samme i denne Hensigt fornødne.

Ihvorvel man til at kiende det gamle Norden, virkeligen haver saa gode og rige Hielpemidler i Nordens egen Historie og Love, som andre Europæiske Nationer, Græker og Romere undtagne, neppe kan rose sig af, saa kan dog denne Kundskab ikke andet end vinde i Rigtighed og Naatidelighed, naar den sammenlignes og bestyrkes med de Efterretninger, man fra hine ældre Tider haver om Naboerne. Jeg er derfor fuldkommen af deres Meening, som troe, at naar man af Sævo og Sturlesen vil lære at kiende vore Forfædres Bedtægter og Sæder, man da gjør vel i, at lægge Cæsar og Tacitus ved Siden, for at holde det, disse berette om de gamle Tydske, Galler og andre, mod det, hine Skribentere fortælle om det gamle Norden. Thi hvad de Tydske især angaaer, saa kan neppe nogen kyndig tvivle, at ligesom deres Sprog, sammenlignet med det Nordiske, tydeligen viser en fælles Oprindelse og Folkesfærd med dem, der forudm boede Norden om Elven og Ostersøen, saa maae og hines Skikke og Love naturligviis have havt en stor Lighed med disse, og det des større, jo høiere man stiger op i Tiden, og altsaa kommer Udvandringernes Perioder nærmere.

Nu fortæller Tacitus, at de gamle Germaner, blandt andet, havde den Skik, at naar de skulde givtes, saa "tilbragte Konen ikke sin Mand Medgift, men denne skulde Manden selv skaffe sin Brund. Forældre og

Paa-

(i) See Wältgöth. L. Gipt. B. Fl. II. Orde List. P. III.

Paarørende vare tilstede, og besigtede Gaverne, hvortil man valgte, ikke noget Qvindestads og Galanteriesager, eller det der tjente til at pynte den unge Kone, men Hornqvæg, en bidstet Hest, Skjold, Spyd og Sværd. Mod disse Foræringer antages Bruden, som paa sin Side og selv tilføjer sin Mand nogle Baaben (k)."

Af dette Sted hos Tacitus kan sees, at Givtermaal hos de Tydske i hans Tid haver været anseet som en Handel, hvorved Brudgommen for visse Foræringer maatte tilkøbe sig Bruden; en Skik, som i forrige Tider var ligesaa almindelig som ældgammel.

Her i Norden var denne Skik ikke allene vedtagen, men og ved Lovene udtrykkelig befaleet. Iblandt Frode den Illdies Love anfører Saxo og denne, "at ingen maatte tage sig en Kone, uden han havde købt hende (l)." Ordene hos Saxo ere tydelige; dog var det uden Tvivl overilet, om man med Cleffel deraf ville drage den Slutning, at Kong Frode var den første, der havde indført denne Skik i Norden (m). Det var jo omtrent det samme, som om man ville paastaae, at Moses var Stifter af Omstikkerelsen eller Levirats-Betægten hos Israelliterne, fordi at begge disse Ting findes indførte i de Love, Manden har efterladt sig. Uden al Tvivl er den Skik, at købe sin Hustru, i vore Nordlige Lande meget ældre, end Kong Frode den Tredie, skiont denne Konge først ved Lovene har paabudet den. De købende Givtermaal have fra de allerældste Tider været i Brug, ikke allene hos Græker og Romere, hvis matrimonia per cöemptionem ere velbekjendte, men og hos andre Europæiske Folk, Franker, Saxoner, Gotter og andre (n). Den hellige

(k) See Tac. De Mor. Germ. Ordene ere disse: (Cap. 18.) *Dotem non uxor marito, sed uxori maritus offert. Intersunt parentes et propinqui, ac munera probant. munera non ad delicias muliebres quæsitâ, nec quibus nova nupta comatur; sed boves, et frenatum equum, et scutum, cum framea gladioque. In hæc munera uxor accipitur, atque invicem ipsa armorum aliquid viro offert.*

(l) See Saxonis Gramm. Hist. Dan. Libr. V. *Nequis uxorem nisi emittiam duceret, præcepit.*

(m) See Cleffel, Antiquitt. German. Cap. I. §. 6.

(n) Dette haver St. Joh. Stephanius tilstrækkelig bevist, in Notis ad Sax. Pag. 122. ed. Sor. 1644.

Hellige Historie viser, at den er Asiatick, og formodentlig ældre end Nordens Beboelse, hvilket kan sluttes af Davids, og især af Jacobs Exempel (o). Hvad rimeligere da, end at de gamle Nordboer fra umindelige Tider have haft den samme Vedtægt, som deres Naboer og andre. Grunden til denne Skil ligger ellers i det næsten mindstrænkede Herredomme, som hine ældre Tider gave Forældrene, især Faderen, over deres Børn; disse vare hans Eiendom, og han allene havde Ret til at afhænde dem til andre. Naar altsaa en Fader givtede sin Datter, overdrog han sin Eiendomsret til hendes Mand; hvad Under da, at der skulde noget for noget, efter det gamle do ut des. Som et Beviis paa, at den faderlige Ret og Magt over Børnene hos Nordens gamle Beboere ellers var ligesaa stor, som i det ældre Rom, kan blandt andet anføres, at ligesom de Romerske Fædre kunde endog oftere end eengang sælge deres Børn til Trældom (p), saa var det og de Nordiske tilladt, at betale deres Gield med deres Børns solgte Frihed, dog kun til en vis Sum, for at Børnene ei skulde blive Kreditors bestandige Eiendom. Vel vare disse Gieldbundnes Vilkaar ikke fuldkommen saa haarde, som andre kiohte eller opdragne Trælles, da Kreditors Ret meere angik deres Arbeide end Personer; dog kunde en liden Mislighed snart forandre en Gieldbunden (*obæratu*s eller *nexus*) til en fast Træl (q). Man maae og forundre sig over, at disse Nordens Love have vedvaret, ikke allene igiennem Hedenskabet, men endog under Christendommens Begyndelse.

At Kong Frode ellers ved Love stadfæstede de kiohte Givtermaal, kan viffe Misbrug have givet Anledning til. Hvo veed ikke at den Krigsaand, som i hans Tiid besleede Norden, at de idelige Vikingsfærdter eller Fribyttertoget gjorde Qvinderan gængse; og da de med Vold fra deres Forældre bortførte Fruentimmer efter den da giældende Folkeret bleve Ransmandens Livegne, og gierne hans Fridler, saa kunde ingen Lov bedre indføre og befæste den almindelige Orden i Egteffab, end denne Frodiske, hvorved alle Givtermaal, som skeete uden eller imod Forældrenes Billie, bleve giorte til intet og forbudne.

Hvad

(o) Vid. Genes. Cap. XXIX. v. 20. og 27. 1. Samuel. Cap. XVIII. v. 25. og 27.

(p) Joh. Gotl. Heineccii Antiquitt Rom. Libr. II. Tit. I. §. 18.

(q) 3 Hag. Adelft. G. T. L. Leyfings Lög. Cap. 15. handles udsærlig om saadanne Gieldbundne, som Loven kalder Skuldameinn.

Hvad enten man nu vil ansee Kong Frode som en Opfinder af Eagen, eller, hvilket jeg snarere vil troe, som den, der ved offentlige Love først har paabudet den Skik, at alle Husfruer skulde kjøbes, saa er det vist, at de følgende Lovgivere udi de 3 Nordiske Riger, hvis Love endnu ere tilovers, fra Hagen Udelstein til Kong Waldemar den 1ste, have saaledes indskærpet den, at intet Givtermaal kunde ansees for lovligt, ingen Kone være Ægtehusfrue eller Udelkone, Børnene ikke gaae i Arv efter deres Forældre, med mindre det med Vidner i de ældre, og med skrevne Fæstkontrakter i de yngre Tider, kunde gotgjøres, at Manden havde kjøbt sin Kone af hendes Fader eller Givtingsmand. Denne Kjøbekontrakt eller Fæstnings-Forord blev opsat den Tiid Bruden blev forlovet, hvilken Trolovelse kaldtes festar, og den dertil forsamlede Slægt fästningastemma (r).¹ Men ved Brylluppet blev Kontrakten fuldført, hvorover og denne Hvitidelighed blev kaldet Brudkjøb, der siden er blevet til Bryllup. Man finder og Steder i Historien og Lovene, hvor Givtekontrakten selv kaldes Kjøb og Kjøbekontrakt (kaup og kaupmále) (s). I denne Kontrakt var Brudens Fader, eller hendes lovlige Givtingsmand paa den ene, og Brudgommen selv paa den anden Side de egentlige Kontrahenter, og ved disses Fordrag skulde det afgjøres, hvor meget Brudgommen skulde give for sin Brud, hvilket ved Lovene ikke var fastsat, men beroede paa Partiets Vigtighed og Bedkommendes Formue. Dette skulde betales til Brudens Fader, eller den, der efter Loven raadte for hendes Givtermaal; men dog ansaaes det som noget, der egentlig tilhørte Bruden, og synes at være regnet til hendes Medgift, eller, maaskee rettere, til hendes peculium, da Lovens Hensigt siensynlig var, deels at forebygge alle Givtermaal mod Forældres og Benners Willie, deels at lette Forældrene de Bekostninger, som paa deres Datters Udstyr maatte gjøres. Denne Betaling bliver da i Nordens ældste Love og Historier kaldet mundur eller Mund; men i de sildigere fik den Navn af fästningafå (t) eller Fæstningsgave, hvilket sidste Ord i denne

U a 2

Mee-

(r) See Ostgöth-Lagh. Gipt. B. Fl. XI. Confer. Sudermanna L. Gipt. B. Fl. V. og Hag. Adelft. G. T. L. Kvinnagipt. Cap. I.

(s) See den Norske Biarköe-Ret. Cap. 54.

(t) See Uplandz-Lagh, Årfa B. Fl. I. Wästmannalagh, Årfa B. Fl. II. og IV. Confer. Wästgöth. L. Gipt. B. Fl. II. Helninglagh, Årfa B. Fl. I.

Meening endog findes i Chr. V Danske Lov (u); hvoraf altsaa tillige kan sees, hvor længe denne Skik eller dens Levninger have vedvaret i Norden.

Her have vi da det Ord Mund i sin ældste og egentlige Bemærkelse, hvor det betyder det samme, som Taciti *dos uxori a marito oblata*, og Saxonis *pretium uxoris*, eller *matrimonii emittii*; et Ord, hvis Brug og Begreb i Nordens gamle Love og Historier er ligesaa almindeligt og brugbart, som det nu er ubekendt. I de gamle Norske Love forekomme de Talemaader: kona mundi keypt, o: Kone kiebte med Mund (v), at kaupa konu mundi, eller gefa mund vid konu, o: betale Mund for sin Kone (x), snart allevegne, hvor der handles om Giorteemaal. I Wästgötha-Laghen, som i Ælde og Ægthed udmerker sig blandt Sverrigs gamle Love, findes: at gipta dotur sinä medh mund; at fa konu medh mund; at ganga fran kono sinni mundgiptri (y). Hvor Mund, og kona mundgipt væsensynlig er det samme, som mundur og kona mundi keypt i hine Norske Love. I de øvrige Sveanske Love har jeg ikke fundet disse Ord, men vel andre dermed beslegtede, Omynd; Widhermund etc.; hvorom meere siden.

I de Skaanske Love bliver en Ægtehustru, hvis Børn maae tage Arv efter Forældrene, kaldet gift og gullkäst (z); gullkäste qvæner, for Ægtehustruer, findes og i den Helsingborgiske Birkelov; hvorved sal. Conferensraad Ancher retteligen har anmerket, at saadan en Kvinde blev kaldet Guldkästet, fordi de Gamle brugte at give kostbare Ting til Fæstensgave (a). Man ville og uden Tvivl meget feite, om man paastod, at Taciti Ord burde tages i saa streng en Forstand, at de gamle Germaners Mund eller Fæstensgave aldrig har bestaaet uden i Kreaturer og Daaben. Jeg kan ikke negte, at Beskrivelsen hos Tacitus forekommer niig noget Romantisk og Riddermæssig; thi hvad skulde dog Konen med en Hest, Skjold, Spyd ic. Men har

(u) See Chr. V. D. L. V. B. Cap. II. §. 25.

(v) See Hag. Adelst. G. T. L. Christindoms-B. Cap. XXIV. og Erfda B. Cap. I. og Cap. XIX.

(x) G. T. L. Kvenmagipt. Cap. I.

(y) See Wästgöth. Lagh. Årfda B. Fl. VIII.

(z) See Skaanske Lagh. L. III. Cap. 17.

(a) K. Anchers Danske Lovhistorie, II. D. Pag. 370.

har det endelig forholdt sig saa hos de gamle Germaner, saa er det dog vist, at man her i Norden pleiede at betale Konens Mund med andre Ting, især Kostbarheder af Guld, Sølv, Slaver (b), ja endog faste Eiendomme (c). I de andre gamle Danske Love kaldes en Egtehustrue Laggiven Kone, og ellers i Almindelighed Adelskone (d).

Mig kan det omtrent være lige meget, hvad Oprindelse man behager at give Ordet Mund eller mundur; hvorfor jeg heller ikke desangaaende vil indlade mig i nogen vidtløftig eller trættende Undersøgelse. Skal jeg dog sige mine Tanker, troer jeg det Nordiske mundur, taget for Fæstengs gave, som Brudgommen maatte give sin Brud eller hendes Givtingsmand, er i Grunden ikke andet end det Latinske *mundus*, forudsat, at denne Gave har dog nærmest hensigtet til Brudens Udskyning til Bryllupet, hvilket Sagens Natur og synes at medføre. Er Krigsmandens Hædersdragt, Mundur, Mundering, beslægtet med det Latinske *mundus*, hvorfor ikke det Nordiske mundur, da begge Sprogene have saa mange Ord, der vidne om fælles Oprindelse, uden at man derfor behøver at sige, at det eene har laant dem af det andet; f. Ex. Hoved, Horn, Fisk, Næse, Binde, at have, gjøre, *caput, cornu, piscis, nasus, ventus, habere, gerere*, og utallige flere. Hos en Deel fremmede Skribentere fra Middelalderen finder man og Ordet Mund; men her betynder det næsten altid Forsvar eller Bærgemaal (*praesidium, tutela*), hvilken Bemærkelse kiendelig er yngre og opkommen af den første, som siden skal vises. Efter en særskilt gammel Mundart, som forandrede nr eller nd til d eller th, f. Ex. Mud for Mund, (*os*); fider for finder, (*invenio*); vider for vinder, (*vinco*); breder for brænder, (*πενδω, incendio*);

A a 3

cendo);

(b) I den smukke Eddiske Sang, kaldet Atlamál in Grönlenco Str. XCIII. bebrejder Kong Atli (Attila) sin Dronning Gudrun, da han havde faaet sit Banesaar, at han havde givet hende til Mund en Mængde Guldringe, 30 Trælle, 7 dueltige Trælinder, og desuden meget Sølv.

(c) See Sn. Sturlesens Norske Kongers Historie, I. T. P. 20. ed. Hafn., hvor Visbur fortælles at have givet sin Dronning til Mund 3 store Gaarde og et Guld-Halsmykke.

(d) See R. Waldemar I. Siell. Lov. Libr. II. Cap. XLV, hvor en Egtehustrue nævnes laghgivan frughæ. Confer. R. Anchers Danske Lovhist. I. D. P. 399. og Jydsk Lov, Libr. I. Cap. 27.

cendo); synes Ordet Mund paa sine Steder fordom at være udtalt Mud eller Muth; hvilket man kan slutte af Angelsaxernes og Longobardernes med, mead, methium, da disse Ords Bemærkelse, *dona sponsalitia*, viser, at de ikke ere andet end det Nordiske Mund eller Mud, uagtet Vokalens Forandring, som i etymologiske Undersøgelser ikke bør forårsage nogen Betænkelse (e).

Jeg har tilforn erindret, at de gamle Love i Almindelighed ikke bestemme, hvor stort Mund en Mand burde give mod sin Kone, da saadant allene kom an paa Bedkommendes Vilkaar og Aftale; men som Mundet skulde gives af alle, endog de fattigste, saa finder man og, at de gamle Norske Love have fastsat, hvor meget saadanne Folk skulde give, neml. XII. Ore, hvilket Loven kalder öreigur mundur o: en fattig Mand's Mund (f). Af samme Lov kan og sees, at om en Træl fik en Trællinde, maatte han give hende Mund, hvoraf hun efter hans Død skulde have hendes Ophold (g). Efter Ostgötha-Laghen var IX. Ore en frels Kones Lagha-Omynd (h). Vel er Omynd i de Svenske Love just ikke det samme som Mund i de Norske; men paa dette Sted kommer det ud paa eet, da her tales om en Kone, med hvilken ingen Omynd eller Hemfylgd var giort, og altsaa ikke kunde faae uden hendes lovlige Mund eller Fæstningsgave, hvilken hun og Arvinger aldrig kunde miste.

Af de ovenanførte Steder hos Tacitus og Saxo, som bevise, at de gamle Germaner og Nordbyggere skulde kiese deres Koner, kunne man ellers falde paa at tænke, at Lydsffland og Norden fordom ikke have vidst af nogen egentlig saa kaldet Hiemgiot at sige, men at alle matrimonia, saasom emitticia, ogsaa vare indotata, og selgeligen alle Koner gratuita, eller, som de i de gamle Svenske Love kaldes snöde (i). Vel vil jeg til hine ærværdige Tidens Møes gierne troe, at de Lydske i Taciti Tid, saavel som vore Forfædre

(e) Vid. Gul. Somneri Vocabul. Anglo-Sax. og Du Cange Glosar. Med. et Infim. Latinit.

(f) See Hag. Adelt. G. T. L. Kvennagipt, Cap. I. og Erfda B. Cap. II.

(g) H. A. Gule-T. L. Leyfings-B. Cap. 8.

(h) Ostgöth. L. Gipt. B. Fl. II.

(i) See Sudermann-L. Gipt. B. Fl. V. og Wästmann-L. Ärfda-B. Fl. XXIII.

fædre her i Norden, vare mindre bekjendte for at faae en stor Medgift, og en riig Bruud, end deres Efterkommere siden ere bleuene, og at man paa de Tider meer lignede Forsædrenes, de ædle Scythers, Tankemaade, om hvilke Horatius beretter: *Dos est magna parentium Virtus, et metuens alterius viri Certo foedere castitas* (k). At de Gamle, uden at bryde dem om Medgift, undertiden have taget deres Koner omsonst, kan og sluttes, deels af de anførte Steder i Lovene, som melde om snøde Givtermaal, eller om Frelse-Koner, med hvilke ingen Omynd var gjort, deels deraf, at Lovene tillode Manden i saa Fald selv at give hans Kone Hiemgiot (l). Men at Medgift forud i Norden og Tydskland har været aldeles ubrugelig, er noget, som vist ikke følger af Taciti eller Saxonis Beretning; ligesom det og ganske modsiges af den Kundskab, Lovene og Historien have levnet os om Forsædrenes Sæder. Thi hvad Tacitus angaaer, saa siger han jo udtrykkelig, at Konen paa sin Side tilbragte sin Mand nogle Vaaben, hvilket altsaa var hendes Medgift; og naar Saxo beretter, at Mændene skulde kiese deres Koner, saa negter han derfor ikke, at de sidste jo kunde udstyres af deres Forældre og Venner. Sagen kan desuden, i det mindste hvad det gamle Norden angaaer, saa meget mindre være nogen Tvivlsmaal underkastet, som alle gamle Danske, Svenske og Norske Love udførligen melde om den Hiemgiot, Konerne fik fra deres Forældre, hvilken Medgift hos de Gamle snart kaldes Hiemfærd, snart hemfylgd, hiemfølge, heimanfylgia og heimanmundur.

Man vil maaffee ikke troe mig, naar jeg siger, at det sidste Ord endnu er tilovers i det Omynd, som saa ofte forekommer i de Svenske Love. Snidlertid vil man dog nok forgieves søge en anden Oprindelse til Omynd, end i heimanmund, hvor Diphongen ei er bleven forvandlet til o, som ei er usædvanligt; ikke at tale om, at det Nordiske heima i det Engelske hedder home. Heller ikke maae man støde sig over, at det første h er udeladt, endog foran ved en Vokal, ligesom i *alätär* for *håletär* (m). Men om det amund,

der

(k) Horatii Carm. Libr. III. Od. 24.

(l) See Chr. IV. Norske Lov. Gift. B. Cap. XIV.

(m) Wästmanna-L. Manhelg. B. Fl. LXV. Confer, Uplandz-Lagh, Kununx B. Fl. X. hvor Ordet skrives *alläta*.

der forekommer i de Longobardiske Love, er i Grunden det samme Ord, som det Svenske Omynd, bliver et andet Spørgsmaal, hvilket Stedets Sammenhæng og Mæening synes at tillade, skjønt Vossius og Du Cange forklare det anderledes (n). Det Ord Heimanmund eller Omynd bliver ellers hos de Gamle omværet med andre Navne, nemlig Meyarmund og Qvarnarmund (o). Forfællsen imellem Heimanmund og Mund bestod da derudi, at det første Ord betydede alt, hvad Bruden fik til Hiemgiot fra sine Forældre eller Venner; men Mund var allene hendes Fæstengave, hvilken hun fik af sin Mand, og som dog siden synes at være regnet til hendes Heimanmund, naar samme efter hendes Mandes Død af Sterboet skulle udtrages; med mindre man vil paastaae, at Konens Mund altid var noget, hun allene var egenraadig over, og hvis Brug og Nytte hun ikke behøvede at deele med sin Mand; hvilken Sags Afgjørelse jeg vil overlade til de Lovkyndige.

Med Konen gif hendes Heimanmund eller Omynd over til Manden, som da blev hendes Formynder eller Børge. Dette har givet Anledning til den anden og senere Bemærkelse, som Ordet Mund har faaet, da det betyder Børgemaal (*praesidium, tutela*). Denne Bemærkelse forekommer meest hos fremmede Skribentere (p); skjønt *mundium* og hos disse undertiden betegner det, en Kone faaer i Arv af og efter sin Fader (q), hvilket er Ordets egentlige og oprindelige Betydning. Med dette *mundium* eller Mund ere endeel Ord af Nordisk Oprindelse beslægtede, som Ex. *mundiburdus*, *mundman*, *mundvaldus*, og flere (r); ligesom Ordet og i de Nordiske Love og Sprog har et vidtløstigt Forvandelskab; thi deraf kommer Mynding, at mynda en søns lot, mynda eptir konu, at mynda meyarfe; saa og barnsmynd og Myndling, egentlig det Barn, hvis Moders Mund

o: Møe

(n) Vid. Du Cange Glossar. Man. Med et Infim. Latinit. voc. *Amund*, et Gerh. Joh. Vossium, De Vitiis Serm. Libr. II. Cap. XII. voc. *Mundium*.

(o) See Ihres Gloss. Svio-Goth. ad voc. *Mund*.

(p) See Du Cange Glossar. Man. ad Scriptores Med. et Infim. Latinit. Voc. *Mundium*. Confer Gerh. Joh. Vossii Libr. cit. ad Voc. *Mundium*.

(q) Vid. Leg. Longob. Lib. 2. tit. 14. §. 8. 9. 15. tit. 35. §. 5. Confer. Tit. XIV. leg. XV.

(r) Disse og flere Ord af samme Herkomst kan eftersees hos Vossius og Du Cange i ovenansførte Bøger.

o: Mødreneare er endnu under en andens Børgemaal; umyndig, som ikke kan værge for sig selv. Efter de gamle Nordiske Love var Konen sin Mandes Myndling, o: *erat in mundio mariti*, som det hedder i de Longobardiske Love (s); hvilket ikke vil sige andet, end at Manden var sin Kones Formyndere, som den, der skulle raade for hendes Mund.

Det er af det foregaaende meer end tydeligt, at Hiemfærd fra de ældste Tider har været brugelig her i Norden; ligesom jeg og tilforn har erindret, at Pigens lovlige Givtingsmand, som naturligtvis var hendes Fader, og om han ei var til, da hendes næste Fædrenes Frænde, skulle i Overværelse af den til den Ende forsamlede fælles Slægt, som i de Svenske Love kaldes fästningstemna, tilkiendegive og tilsige Fæstemanden eller Brudgommen, hvad Hiemgive hans Datter eller Frænke skulle have: derimod var det Fæstemandens Sag, paa sin Side at afgjøre med Pigens Givtingsmand, hvad Tilgave og Morgengave Bruden af ham selv blev lovet og tilstaaet; til denne lovlige Forhandling (*pactio sponsalitia*) skulle Giesterne være Bidner. I de Svenske Love hedder det at skilia firi gipt, men i Chr. IV. Norske Lov kaldes det Forord i Qvinde-gifting (t); Faderen sagdes og at fæste sin Datter med den eller den Hiemgiot, og Brudgommen at fæste sin Kone med den eller den Tilgiot og Morgengave; hvorfor og den sidste faaer Navn af Fæstemand, men Bruden kaldes Fæstemøe eller Fæstegvinde (u). Alt dette beskrives vel nøiere i de Norske og Svenske Love, end i de Danske; dog have vi de fleste af disse Konstord endnu tilovers i Lovene og Sproget, til Deviis paa, at Danmark ogsaa har havt disse Skikke tilfælles med det øvrige Norden.

Det som Romerne kaldte *dicere dotem foeminae*, hedder i de Norske Love, at sige hvad Penninge Bruden skulle have, eller hvad der blev lovet og talt om Hiemgiot (v). I de Svenske Love kaldes det at nämna fylghd kunu,

(s) Stederne af de Longobardiske og andre gamle Love ere anførte af Vossius og Du Lange, ad Voc. *Mundium*.

(t) See Chr. IV. Norske Lov, Gifft. B. Cap. I. og III. Confer. Wästgöth. L. Gipt. B. Fl. II. og III.

(u) See Hag. Adelft. G. T. L. Gipt. B. Cap. I. og Mannhelg. B. Cap. LI. Confer. Chr. IV. Norske Lov, Gifft. B. Cap. V.

(v) See Chr. IV. Norske Lov, Gifft. B. Cap. I.

Nye Saml. IV. B.

kunu, og at mäla kunum Omynd (x); ligesom den hemfölgd, som Konen saaledes blev lovet og tilsagt, kaldes mält a fästningastämnu ok giwit a giptarkwälde (y). Paa et andet Sted hedder det, at fader og modher mälar hemfölgd medh sun eller dottur (z). En Kones fastsatte Hiemgiwt, som af hendes Fader eller Givtingsmand saaledes blev tilsagt og givet, under de Vilkaar, at naar Ægteskab ved Död eller frivillig Skilsmisse (hvat them skil häl eller hugär) (a), dog uden Livsarvinger, blev ophævet, skulde Hiemgiwten ubeskaaren gives tilbage til Konen eller Arvinger, bliver i det Nordiske Lovsprog kaldet Konens Mäle. Det Slags Forord ved Givtermaal, som her i Norden synes at være meget ældre, end de siden vedtagne Fællags-Kontrakter, blev kaldet Festa-Mäldage, og en Kone, der saaledes blev giwt, heed Mäla-kona. Heraf kan man da forstaae og forklare de Talemaader, som forekomme i de gamle Norske og Svenske Love, for Ex. kona mundi keypt oc mäldaga (b), at gipta dotur medh mund ok mäla, og at fa konu medh mund ok medh mäli (c).

At fremmede Skribentere vil henlede *mundium puella*, saavelsom andre dermed beslegtede Ord, Formynder, Myndig:ce., af Mund, os, eller af mundan, *loqvi* (d), er ikke saa sørt; men at Stiernhielm og Ihre ogsaa hælde til den Forklaring over Mund og Mäla i de anførte Talemaader, saaledes at derved skulle per pleonasmus forstaaes *os et loqvela*, synes mindre at kunne rimes med disse berømte Mænds ellers umiskjendelige Indsigter i Nordens ældre Lovsprog (e). Paa det benævnte Sted af Guletings-Loven vil Hr. Patts have det Ord mund forklaret ved Konens Lifgeding, som ellers kaldes Tilgift

(x) See Ostgöth. L. Gipt. B. Fl. I. og IV.

(y) Ostgöth. Lagh. Gipt. B. Fl. XI.

(z) See Sudermanna-Lagh. Gipt. B. Fl. V.

(a) Saaledes udtrykkes det i Wästgöth. L. Gipt. B. Fl. V.

(b) Hag. Adelft. G. T. L. Christendoms Ret. Cap. 24. og Ægtesk. B. Cap. 1. Erfda B. Cap. 1. og 2.

(c) See Wästgöth. Lagh. Ärfda B. Fl. VIII.

(d) Vid. Gerh. Joh. Vossius De Vitiis Serm. ad Vocem *Mundium*.

(e) Vid. Ihres Gloss. Svio-Goth. ad Voc. *Mund*. Confer. Stiernhielm i Orde-Listen over Wästgöth. Lagh. ad Voc. *Mund*.

gift (f). Skal Liggeding her være det samme som *peculium uxoris*, og det kan bevises, at de Gamles Mund ikke blev regnet til Konens heimanmund eller Omynd, har jeg intet imod, at Mund kan kaldes Liggeding. Men at Mund var forskiellig fra Tilgiøten, kan blandt andet deraf sluttes, at Mund skulde af Fæstemanden betales strax, og til Givtingsmanden; derimod blev Tilgaven indestaaende hos Manden, til Konens Måle og Hiemgiøt, ved hendes Dødsfald eller Skilsmisse, af hans Boe skulde udredes. Desuden gior Hr. Paus Mund og Mynding til eet og det samme, som dog neppe er rigtig (g). Men denne Mand regner det heller ikke saa noie. Følgende Ord staae paa et andet Sted udi sidstbenævnte Guletings-Lov: nú er þar ómaga eyrir í gardi, oc máli kono. Þá er vel ef þeim vinnz báþom fe; enn ef eigi vinnz, þá skal hon þarnafo gagngjaldz oc gjafar (h). Dette oversættes saaledes: "Nu findes der Umyndiges Gods udi den Sterbod, og Maale-Kone; da er det vel, om Godset rækker til for dem begge; rækker det ikke til, da skal hun miste hendes Tilgiøt og Gaver." Ved denne Oversættelse kunne erindres: 1) Terten siger, at Konens Måle, ikke Konen selv, staaer inde i Sterboet; 2) ved Maale-Kone forstaaer Hr. Paus ellers den Kone, som haver sin visse Sum i Boet, og tager ikke Arv efter sin Mand, saasom hun ikke haver lagt sit Gods i Fællig med ham, hvilken tilsatte Ordforklaring er saa vidt rigtig, ligesom og 3) Gagngjald betyder Tilgiøt; men 4) ved Gave (ikke Gaver) forstaaer Loven uden Tvivl her paa dette Sted Konens Morgengave.

Efter som Ordet Måle i den anførte Meening virkelig er sieldent og usoraaeligt, saa kan det undskyldes, at det hos Ostersen ikke findes forklaret; skient Måle-Jord, som deraf er sammensat, dog rigtigens forekommer i Chr. IV. Norske Lov (i). Ligesom det og er upaatvibeligt, at Loven der ved Måle-Jord vil have forstaaet Romernes saa kaldte *fundi dotales*, det er de Jorde, Manden havde faaet i Hiemgiøt med sin Kone; thi Hiemgave og

(f) Hag. Adelft. G. T. L. Ægtesk. B. Cap. 4. ved 3. Paus.

(g) Udi samme Artikel af Guletings-Loven.

(h) See Erfd. B. Cap. 2.

(i) See Odels-Balken. Cap. X. Confer. Hag. Adelft. G. T. L. Odels-brigdi. Cap. 19. 22. og R. Magni Lagabæters G. T. L. Odels-B. Cap. XV.

Måle ere i Grunden eenstyrdige Ord, i hvorvel det sidste tillige har nærmere Hensigt til Hiemgavens bestemte Størrelse, som og til en vis betinget Tid, nemlig ved Dødsfald og lovlig Skilsmisse, da Hiemgiøten igien skulde udbetales. Saadanne Male-Jorder havde Manden uden sin Kones udtrykkelige og vidnesfaste Tilladelse ikke Lov til at sælge (k), skiont han til andre, ogsaa hendes Hiemgiøt tilhørende Tings Afhændelse ikke behøvede hendes Samtykke (l); saa det angaaende disse Male-Jorder, ligesom om Romernes *prædia rustica*, kunde tvistes, enten de vare *res mancipi*, eller *nec mancipi* (m).

Det er imidlertid af det foregaaende klart, at det som i de Svenske Love kaldes at giøte sin Datter med Måla, er det selvsamme, som udi Chr. IV. Norske Lov hedder, at giøte sin Datter med Hiemgaffve (n); eftersom sidstbemeldte Lov gjør udtrykkelig Forskiel imellem Hiemgave og Fællag, hvilken væsentlige Forskiel imellem Male-Kontrakter og Fællags-Kontrakter bestod deri, at en Male-Kone i sin Mandes Størboe ikke kunde paaataa uden hendes indførte og fastsatte Hiemgave, og den betingede Tilgiøt; men i Fællags-Kontrakter kunde Konen og hendes Arvinger fordrø den belovede Andeel af sælles Boe, hvad enten det var Halvparten eller den Trediedeel; ved hvilken betingede Andeel dog gierne havde Hensigt til den Medgiøt, stor eller liden, som Konen havde indbragt i sin Mandes Boe.

Af det tredie Kapitel i Arve-Balken skulle man ellers slutte, at Fællags-Kontrakter i de ældre Tider have været kun eet Slags, og alle hørt til det i de gamle Norske og Svenske Love saa bekiendte, og ved Nordens senere Lovgivning stadfæstede Hælnings-Fællag, hvorved Mand og Kone lagde deres Pending til Tæffnit, og Konen altsaa naturligviis efter hendes Mandes Død skulde beholde den halve Boe. Men, uden at ville falde vore Jurister ind i deres Forretning, troer jeg man bør antage, at vore Forfædre have havt meer end eet Slags Fællag, og at Hælnings-Fællag, skiont ogsaa brugeligt, dog hverken har været det ældste eller almindeligste. Dette meener jeg tydelig

(k) Vid. Chr. IV. Norske Lov, Odels-B. Cap. VIII.

(l) Vid. Chr. IV. Norske Lov, Giff. B. Cap. III.

(m) Vid. Heineccii Antiquitt. Rom. Libr. II. Tit. I. §. XVIII.

(n) Vid. Chr. IV. Norske Lov, Giff. B. C. III.

tydelig kan erfares af begge Gulatings Lovene, saavel de gamle, der tillægges Kong Hagen Adelftein, som de nye, af Kong Magnus forbedrede. I de gamle udtrykker Lovgiveren sig blandt andet saaledes: Hvervetna þess, er hiún tvau leggja felag sitt saman, þá skolo þau lysa því í fiólda manna. Nú ero þau saman XX. Vetur, eda XX. vetrom lengur, þá leggja laug felag þeirra saman, ef eigi var fyrr lagt: þá á hon þridjung í fe, enn hann tva luti (o). Efter Hr. Paus: "Hvorsomhelst tvende Egtefolk lægge deres Gods sammen i Fællig, da skulde de lyse det udi Mænds Forsamling. Nu ere Egtefolk tilsammen 20 Vintre, eller længer, da maae de dog lægge deres Gods sammen (efter Terten: Da lægger Loven selv deres Fællig sammen), om det ikke var lagt tilforn: og da eier hun tredie Deelen af Godset, og han de to Parter." Her var altsaa ingen Hællings-Fællag. I Almindelighed synes Fællaget at have været indrettet efter begges Formue, da Loven i samme Kapitel befaler, at Fællig imellem Egtefolk skal lægges, eftersom enhver's Gods beløber til. I Kong Magni Lagabæters Love bestemmes Sagen temmelig nøie, hvor det efter Hr. Paus's Oversættelse hedder: "Jugen Hustrue maae nægte sin Bonde Fællig. End maae de paa denne Maade lægge Fællig sammen, at de lægge til Fællig alt det de eie og eiendes vorder ved Arv eller i andre Maader. — End om nogen af dem dør, — da skal den Egtefælle, som meest lagde til Fællig, meest optage, eller og dens Arvinger. Siden skiftes Boet i tvende Parter, endskiønt det er blevet formindsket. Men er det blevet foreget, da skal Manden eller hans Arving tage de to Dele af det, som er avlet, og Qvinden den tredie. De behøve ikke at spørge nogen Mand om dette Fællig; men om de lægge Fællig paa anden Maade, da skal det ikke holdes, endskiønt Arvingerne enten ikke kunne, eller ikke ville rykke det, thi Loven rykker selv det Fællig. Nu er der ikke lagt Fællig imellem Egtefolk, da skal Konen hiemmelst beholde den Tilgave, hende var givet, og Vidner vide, at der blev lyst paa hendes Bryllupsdag, om hun overlever hendes Mand (p)."

Naar man hermed sammenligner, hvad som i de ældre Svenske Love angaaende Givtermaal findes anordnet, saa erfarer man, at alt det vilkaarlige

B 5 3

ved

(o) See Hag. Adelft. G. T. L. Kvenna giftir. Cap. 3.

(p) See R. Magni Lagabæt. G. T. L. Arve B. Cap. III.

ved Fælligs- og Male-Kontrakter, er her bragt til den uforanderlige Regel: at Konen efter sin Mand's Død, foruden sin Omynd eller hemfylgd, samt Morgengave, Mattol-Kiøb og Forningår, skulde arve den tredie Deel af sin Mand's Formue og Efterladenskab i Løsere; og det enten der skulde skiftes med hendes egne Børn, eller Udøvinger (q). I den her vedtagne Fæstnings-Formular skulde Konen givtes til hedhers ok Hustru ok halfwa siäng, til lasa ok nykla ok til lagha thridhionghs (r). Men at denne Tredings-Andeel er i Sverrig, ligesom i Danmark og Norge, siden bleven forandret til Hælnings-Fællag, kan sees deraf, at det, som i Landzlaghen kaldes, at givtes til hwan thridia Pening (s), udi Gustaff Adolffs Sw. R. Stadzlagh hedder, at Konen givtes til alls halffs, wunnit ock owunnit, i Penningom ock Löölörom (t). I sig selv vare altsaa alle Givtermaal i Sverrig Måle- eller Hiemgiwts-Kontrakter, eftersom Konen altid skulde beholde sit Omynd; men forsaavidt hun ogsaa fik sin Andeel, Halvparten eller Trediedeelen, af Mandens Boe, kan de tillige ansees som Fællags-Kontrakter; hvorved dog maae anmerkes, at ingen egentlig saa kaldet Tilgave kunde ved slige Givtermaal have Sted, eftersom Konens stipulerede Andeel i Mandens Efterladenskab her erstattede det, som i Norge fik Navn af Tilgave. Naar de ældre Svenske Love altsaa melde om Tilgave, kan Ordet ikke have den samme Bemærkelse, som det har i de Norske Love; hvilket og uden Tvivl har givet Anledning til den Forleghed, at man i de senere Tider ikke ret har vidst, hvad Begreb man skulde forbinde med Ordet Tilgäf, hvor det forekommer i de gamle Love, ligesom det og af Ihre er udeladt, men staaer i Registret over Wästgötha-Laghen, ikkun med den vakkende Forklaring: synes wåra Fästpenning, *arrha sponsalitia*.

Angaaende de Norske Hiemgave- eller Male-Kontrakter vil jeg end ydermeere have erindret, at disse bleve gierne forandrede til Fællags-Kontrakter, og, som det synes, almindeligst til Hælnings-Fællag, saasnart Ægtefæbet blev frugtbart, og Konen bragte sin Mand Livsarvinger. Her-

udover

(q) Ostgöth. Lagh. Gipt. B. Fl. VII. og endnu tydeligere Fl. XV.

(r) See Wästmannalagh. Årfa B. Fl. X.

(s) See K. Carl IX. Swerikes Landzlagh. Giffom. B. Cap. V.

(t) See K. Gustaff Adolffs Stadzlagh, Giffom. B. Cap. V.

ndover hedder det i Chr. IV. Norske Lov, at ingen Qvinde bör at sömme (en sem Trækfeil, i Stedet for at sömme (u), eller som det i Jydsk Lov rettere skrives, at synia (v)) sin husfbond Fællag, naar han vil legge deris Pending til Jæffnit (x). Det samme staaer og i begge Guletings-Lovene; og i de ældre med det udtrykkelige Tillæg om Børnene. Ordene ere disse: eigi á kona at synia bóanda sinom felax. Nú færð madur meyar: eigi mego þau leggja felag sín í millom, nema þeir menn iátti, er til arfs þeirra standi. Enn ef þau ala börn til arfs síns, þá mego þau leggja felag sín í millom, slíkt sem þau vilja (y). 3: efter Hr. Pausés Oversættelse: "Konen maae ikke nægte sin Mand Fællig. Nu faaer nogen Møe, da maae de ikke lægge Fællig imellem sig, med mindre de tilstæde det, som ere deres nærmeste Arvinger. Men om de avle Børn sammen (efter Texten: til deres Arv 3: som skulle arve dem), da maae de lægge Fællig, ligesom de ville." Nemlig som de selv kunde eenes om, og meest som overeens med begges Formue. Thi at Loven paa dette Sted især sigter til Hælnings-Fællag; hvor sligt uden vedkommendes altfor store Fornærmelse kunne skee, sees tydelig af det, Loven i samme Kapitel anordner om Fællig med en Enke, som skulle lægges at fiármagni 3: "efter begges Formue; lægges Jord mod Jord, og Dre mod Dre."

Som et historisk og ophlysende Beviis paa, at Hiemgiots-Kontrakter, saasnart Børn avledes, pleiede at forandres til Hælnings-Fællag, kan, blandt saa mange andre, anføres et Exempel af den troeværdige og smukke Islandske Historie Niála, hvis Udgave og Dplag nu tilhører Hr. Kammerherre Suhm. Da en vis Marðer Gygia skulde giøte sin eeneste Datter med en Nordmand ved Navn Nut, og man havde sagt, hvormeget Gods Nut til hans Giøtermaal var blevet tillagt, svarede Marðer, som Bruðens Fader og Giøvingsmand: hon skal hafa LX. hundrada, ok skal aukaz þrídíungi í þinum gardi; en ef þit egit erfingia, þá skal helmingar-felag med ykkur. 3: "hun skal have 60 Hundrede, som i din Gaard

skal

(u) See Chr. IV. Norske Lov, Udfare-B. Cap. I.

(v) See Jydsk Lov, Libr. III. 43.

(x) Chr. IV. Norske Lov, Giff. B. Cap. III.

(y) See Hag. Adelsk. G. T. L. Kvænna-giftir. Cap. 3.

skal forøges om en Trediedeel. Men faaer 3 Arvinger, da skal der være Hølnings-Fællag imellem eder (z).” Stedet i Niála er saa meget meere merkt værdigt, som Brudens Fader var een af Landets lofhyndigste Mænd, og Kontrakten blev opsat i en Tiid, da Indbyggerne nye rettede sig efter de Norske Love, saadanne som de af Kong Hagen Adelsstein vare forbedrede, efter som dette indfaldt under denne berømte Konges nærmeste Estermands, Kong Harald Graafelds Regiering.

Men førend jeg slipper Ordet Måle, kan jeg ikke undlade her at anmerke, at det i de gamle Love og Skrifter forekommer i meer end een Betydning; thi foruden det Begreb, Ordet har i Gietermaats-handel, hvorfra de Tydskes vermählen, Gemahl og Wahlschaf, *dos*, uden Tvivl har sin Oprindelse, haver det desuden tvende særskilte Bemærkelser, som dog derudi komme overeens med hinanden, og med den første, at de alle betyde en vis betinget og belovet Gehalt eller Besoldning. Saaledes bliver en vis Udgiot, som af Tienestefolk skulde ydes til Præsten, kaldet Måla (a); ligesom og en løs Karl, der boer paa Landet uden Skat, og giver ikkun en vis måla, eller aatlig Afgiut til Præsten, findes nævnet Mala-Karl (b). Heraf kommer og det ellers bekiendte Pääkmåla, Smörmåla, Getasmörs måla (c) etc. Meget rimeligt er det, at Kirkens Tienere endog hos fremmede Skribentere af den Aarsag kaldes Målman eller Mahelman (d), fordi de skulde have deres viffe Mala, eller Underholdning af deres Meenigheder. Men Ordet Måle haver og i de gamle Skrifter en anden og særdeles Betydning, da det betegner den Sold eller Gage, som Regentere gave deres Krigsfolk; hvorfore Soldater eller besoldede Krigsmænd i Knytlinga Saga ogsaa kaldes Målammenn (e), hvilket Jhre derfor troer at være beslægtet med Latinernes *militas* (f). I denne Bemærkelse forekommer Ordet meget ofte hos de ældre

(z) See Niála, ed. Hafn. 1772. Cap. II.

(a) See K. Birgers Stadga, givet Helsingerne, i Stockholm, Aar 1297.

(b) 3 K. Albrechts Stadga, af Aar 1369.

(c) See Ihres Gloss. Sviogoth. ad Voc. *Måla*.

(d) See Joh. Lydii Glossar. Latinobarbar. Lugd. Batav. 1613.

(e) See Knytl. S. p. 8.

(f) See Ihres Gloss. ad Voc. *Måla*.

Skribentere, hvor det ikke allene betyder de Penge, Krigsmanden fik af sin egen Herre, men og ofte den Skat, som til Krigshærens Underholdning af Undersaatterne skulde betales. Hvortil det Svenske Ledhungs-mala i Helsingelaghen (g), det Ungelsariske Male hos Somner (h), det Scotiske Mail, saavelsom Malatolka 3: Male-Told hos Du Cange (i), rimeligviis bør henføres.

Har jeg nu i det foregaaende været saa lykkelig, at giøre mine Læsere det begribeligt, hvad de Gamle have forstaaet ved en Kones Mund, Måle og Omynd, som ogsaa saaer Navn af Hiemmegave eller Hiemfærd, vil det herefter falde mindre vanskeligt at indsee, hvad Begreb de have forbundet med Tilgave, et Ord, hvis Bemærkelse af den blotte Kontext i Norske Lov, hvor ofte det end udi samme forekommer, dog neppe lader sig bestemme, med mindre man for i Beien kan forestille sig det Særegne, hvorudi de Gamle satte Forskiellen imellem det saa kaldte Fællag og Hiemgave, eller, som jeg tilforn i Følge de gamle Love har kaldet det, imellem Male- og Fællags-Kontrakter. De Ord af Kong Magni Lagabæters Guletings Lov, som jeg tilforn har anført, hielpede her meget til at opklare Sagen; da Loven der udtrykkelig siger, at, hvor Fællag ikke var lagt imellem Egtesfolk, der skulde Konen beholde den Tilgave, hende var givet, og lyst paa hendes Bryllupsdag; thi deraf kan gøres den naturlige Slutning, at hvor der var Fællag, der fik Konen ingen Tilgave, men ikkun den hende ved Fællags-Kontrakten tilfagte Andeel af Fællags-Boe. Hvoraf da videre følger, at Tilgave ikke havde Sted, uden i de saa kaldte Hiemgiots- eller Male-Kontrakter. Dette synes endog Sagens Natur at medføre; thi egentlig var Tilgaven ikke andet, end et stipuleret Tillæg til Konens Male eller Hiemgiot, hvilket, naar Misded skete hiön imellem (k), foruden Konens Male, af Mandens Boe skulde udlægges til hende eller Arvinger; men dette Hiemgavens Tillæg maatte nødvendig og af sig selv bortfalde, saasnart Hiemgiots-Kontrakten ved en

mel-

(g) See Helsinge-L. Kun. B. Fl. VII.

(h) Vid. Somneri Gloss. Anglosax.

(i) Vid. Du Cange Gloss. ad Vocem Malatolka.

(k) See Chr. IV. N. L. Giff. B. Cap. IV.

Nye Saml. IV. B.

mellemkommende Fællags-Kontrakt blev ophævet; i hvilket Tilfælde Konen, i Stedet for Tilgaven, skulde lade sig nøie med den Andeel af hendes Mand's Midler, som hende i Følge den dem imellem nu oprettede Fællags-Kontrakt kunde tilkomme; uanset denne Fælligs Andeel nu kunne staae i et langt andet Forhold til Stervoets Massa, end den af hende i Voet indførte Hiemgiot med dens Tilgave havde staaet. Thi dersom Konen var meget rigere end hendes Mand, eller dog havde tilbragt ham en Hiemgiot, der overgik hans øvrige Midler, maatte Konen nødvendigten tabe, naar hendes Hiemgiot blev forandret til Fællig. Derimod tabte Stervoet ved Forandringen, naar Konen var fattig, og selgelig hendes Hiemgiot, og den dermed forbundne Tilgave, liden og ubetydelig. Ved et oplysende Exempel kan Sagen her gøres fattelig: jeg sætter Stervoets Massa var 6000 Rdlr., Konens Hiemgiot 1000 Rdlr., Tilgaven altsaa, som sædvanligst, $\frac{1}{3}$ Deel til Hiemgioten; selgelig fik Konen i Stervoet kun 1500 Rdlr., da hun efter Fællags-Kontrakt kunde tilkomme i Hælnings-Fællag 3000 Rdlr., og i Tredings-Fællag 2000 Rdlr. Er Stervoets Massa derimod 8000 Rdlr., Hiemgioten 6000 Rdlr., og Tilgaven 3000 Rdlr., bekommer Konen efter Fællags-Kontrakt ikkun 4000 Rdlr. eller $266\frac{2}{3}$ Rdlr.; da hun efter Hiemgiots-Kontrakt kunde paa staae 9000 Rdlr., og mister altsaa ved Fælliget meer end det Halve af den hende efter Hiemgiots-Kontrakt tilhørende Måle og Tilgave. I det Tilfælde, at Stervoets Formue ikke strækkede til at udrede Konens Måle, Umyndiges Penge, eller anden paa Voet hæstende Gield, skulde Konen efter de gamle Guletings-Love miste sin Tilgave, og allene beholde sin Hiemgiot, med mindre Voets Vilkaar vare saa ringe, at Hiemgioten deraf ikke kunde udlægges; thi saa maatte Konen finde sig i at miste, endog af Hiemgioten, i Forhold med Voets øvrige Kreditorer. Ordene ere disse: heldur skal cona parnasc tilgiafar sinnar, heldur enn þeir menn, er fyrr áttu at hanom, enn hann fengi hennar; fyrir því at engi skal ser conu kaupá vid annars fe. Nú skal hon hafa heimanfylgiu sína, enn úmagi sitt fe; nú er eigi fe sva mikit, þá missi sva hvartveggja, sem fiármegin er til (1). Efter Hr. Pauts: "Kone skal heller miste sin Tilgave, førend de Mand skulle miste, som eiede Gods hos hendes Mand, førend han fik hendes; thi ingen skal

(1) See Hag. Adelft. G. T. L. Erfda-B. Cap. 2-

skal tilkiøbe sig Kone for andres Penge. Hun skal have sin Hiemmegjort, og den Umyndige sit Gods. Nu er der ikke saa meget Gods i Stervboen, da skulle begge miste, est.: som Godset beløber sig til." Herved blev da Male-Konens Tab endnu større. Men disse og andre Ueiligheder have og efterhaanden fordrevet Nordens gamle Hiemgiøts- eller Male-Kontrakter; i hvis Sted det saa kaldte Fællag eller Fællig er blevet indført, og ved seener Lovestadsfæstet, hvorved Konens Andeel i sin Mands Stervboe er sat i saadant Forhold med Boets Vilkaar, der, uden at indrettes efter den indførte Hiemgiort og dennes Tilgave, altid bliver efter Omstændighederne det billigste og taaleligste, saavel for Enken selv, som for fælles Børn eller Arvinger.

Dette er og uden Tvivl den sande Aarsag, hvorfor man endog i de gamle Danske Love intet finder meldet om de saa kaldte Hiemgiøts- eller Male-Kontrakter; saa man skulle troe, at disse, saavelsom den dermed forbundne Tilgave, aldrig have været brugelige i de Danske Stater. Eigesom jeg og tilforn har erindret, at Tilgave, i den Bemærkelse Ordet haver i de Norske Love, heller ikke kunde have Sted ved de Svenskes Sivtermaal, hvor Konerne vel vare Male-Koner, forsaavidt de efter deres Mands Død skulde beholde deres Omynd; men, som de tillige vare berettigede til deres Laghathridiung af alle Løsere, (thi Jordegods, eller dog de saa kaldte Arve-Jorde, bleve efter alle Nordiske Love aldrig lagde til Fællig, men faldt tilbage til de rette Odelsmænd), saa skulde bemeldte Laghathridiung holde de Svenske Koner skadesløse for den i Norge brugelige Tilgave, hvorved denne altsaa blev overflødig.

Dog tør jeg ikke saa ligefrem paastaae, at Egteffab i Danmark fra de allerældste Tider altid har forudsat Fælledffab, som den eeneste Grund og Regel for Egtefolkets Arv; eller at al Løsere, som paa begge Sider førtes ind i Boet, blev til fælles Gods imellem Mand og Kone, uden Henseende til hvor meget eller lidet enhver havde indført, om endog den eene havde kun 1 Mk., og den anden 100 (m); og at altsaa den eene fik ligesaa meget tilbage, som den anden, naar Egteffabet, og det deraf flydende Fælledffab ophørte (n).

C c 2

Det

(m) See Skaanske L. Libr. I. 7. Arve-B. Cap. 15. og K. Eriks Siellandske L. Libr. I. 1.

(n) See K. Anchers Danske Lovhist. I. D. P. 466.

Det er vanskeligt at sige, om det, den Skaanske og Siellandske Lov her fastsætter, har giældet over det hele Danske Norden, eller allene for Skaane og Sielland; ligesom det og kan tages i Tvivl, om det, som i ovenmeldte Love findes forordnet, ogsaa har forbundet hine ældre Læder, eller bør ansees som en Forbedring af de senere Lovgivere, hvorved ældre Anordninger ere blevne ophævede. Og saalænge dette ikke er afgjort, kan man ikke med Visshed sige, om Hiemgivt og Tilgave længere op i Tiden have været ligesaa brugelige i Danmark, som i Norge, og først maaskee ved den Arverettighed, som Kong Svend Tiugeslæg tilstod Fruentimmerne, have maattet vige for Fællig, som berettigede Konerne til Deeltagelse i Arv efter deres Mænd, hvorfra de ved de forrige Love vare udelukte. Naar man betænker den Anledning, der bevægede Kongen til denne Belgierning mod Landets Døtre, kan man ikke vel andet end finde sig besejret til at holde sig nærmere til Saxonis Beretning om Sagen (o), end til Svend Nagesens Ord (p); eftersom det neppe kan tages i Tvivl, at de giorte Koner ved deres Sammenfud til Kongens Frikiøbelse, ligesaavel som de ugiorte, have søgt at tilvende sig Monarkens Taknemmelighed; hvorfor man og heller ikke kan fradømme dem lige Andeel i Kongens Naade, eller, med sidstbenævnte Skribent, indfrænke den Arverettighed, Kongen skienkede Fruentimmerne, allene til de ugiorte, og forklare den som noget, der ikkun havde Sted imellem Sædskende i den saakaldte Frem-Arv (q). Jeg for min Deel vil da heller med Saxo troe, at Kongen med denne Naadesbeviisning har søgt at forbinde sig de giorte Koner, ved at tilstaae dem en Fælligs-Andeel i deres Mænds Sterboe, hvorfra de tilforn ved de ellers brugelige Male- eller Hiemgivts-Kontrakter vare udelukte; hvorved da Hiemgivt og Tilgave i Danmark tillige ere blevne ophævede, og

affkaf-

(o) See Saxonis Grammat. Hist. Dan. Libr. X. P. 187. Ordene ere disse: "foemina deinceps participandarum hereditatum jus, a quibus ante lege repellantur, indulsit." Jeg behøver ikke at erindre, at foemina her ligesaa vel kan betyde giorte Koner, som Søstre.

(p) Svend Nagesens Ord ere disse: "Mulieribus quoque — in posterum tribuit, quatenus soror fratri, de coetero in dimidia familia heriscunda portione communicaret." Hvorved Kongens Belgierning bliver indfrænket til Søstres Arverettighed mod deres Brødre.

(q) See K. Anchers Danske Lovhist. I. D. P. 472.

affkaffede. Men, ihvorvel dette meget vel stemmer overeens, saavel med Skribentens Ord, som med Omstændighederne, vil jeg dog her ingenslunde forsøgte denne ellers rimelige Formodning, og heller igien begive mig til den Norske Tilgave.

Her fortæner det da først at undersøges, om Forholdet imellem Hiemgivt og Tilgave nogensinde ved Lovene har været fastsat, eller saadant allene ved en vilkaarlig Aftale og Fordrag imellem Fæstemand og Givtingsmand nærmere er blevet afgjort. Vil man binde sig til Hr. Pauses Oversættelse af de gamle Norske Love, maae man her erklære sig for den første Meening. Den ældre Guletings-Lov udtrykker sig denne Sag angaaende saaledes: Mynda skal meyar fe alle, og koma eyrir eyre í gegn, enn eckio fe hálf (r). Som Hr. Paus vil have det, skal Lovens Meening være denne: "Jomfrue skal have saa stor Tilgivt, som alt det Gods, hun bringer ind til Manden, beleber sig til, og skal der komme Dre mod Dre. Men Enke skal have saa megen Tilgivt, som halvt det Gods, hun indbringer." Efter denne Lovens Forklaring skulde da en Jomfrues Tilgave giøre Hiemgivten eengang saa stor som den var, men Enkens ikkun tredie Delen saa stor; omendskjønt begges Hiemgivt ellers var lige. Vel var det her ikke vanffeligt, at indbilde sig de Grunde, som kunne have bevæget Lovgiveren til at forbinde en ulige stor Tilgave med en ligestor Hiemgivt. Man kan 1) tiltroe Lovgiveren den Formodning, at Jomfruens Egtteskab ville være længere end Enkens; hvorforsø og hendes Tilgave, som et Bederlag for en længere Brug og Nytte af Konens Male, maatte være større, end den Enken kunde tilstaaes, for en kortere Brug af hendes Medgivt. Thi det bør her vel merkes, at en Kones Tilgave i den her paaberaabte Artikel af Guletings-Loven udtrykkelig kaldes Gagngjald, hvilken Benævnelser, saa besynderlig den end er, dog har sin gode Grund i Sagens Natur; da Tilgaven var i sig selv ikke andet, end et Slags Bederlag for det Gavn (gagn) og Nytte, Manden havde haft af sin Kones Medgivt, imedens den var i hans Børge, hvilket nu ved Børgemaalers Ophævelse skulde af Mandens Stervboe Konen eller Arvinger gotgiøres, saavidt samme ved Hiemgivts-Kontrakten allerede var stipuleret. 2) Er det heller ikke umueligt, at Loven her meener en Enke, der kunne have særkulde

E c 3

Børn,

(r) See Hag. Adelst. Gule-T. L. Kvænna giftir. Cap. 4.

Børn, med hvilke hun ikke havde skiftet; thi som disse vare berettigede til en Deel af deres Moders Formue, saa kunde hendes sidste Mand heller ikke forbindes til at svare Tilgaven uden af det halve, hun indbragte, da det øvrige tilhørte hans Stervboe, og kunde altsaa ikke ansees, uden som en uhiemlet Hiemsfærd eller Medgiot; hvorimod ingen Tilgave burde komme (s).

Slig en Interpretation lader sig vel giøre, uden hvilken Lovens Blydende om en Enkes og en Jomfrues ulige Tilgave ogsaa synes urimeligt og ubilligt; men Spørgsmaalet bliver dog, om Hr. Paus ogsaa har truffet den rette Meening af de Ord, at mynda fe konu, som her skulle være det samme, som at tilstaae hende Tilgave af det hun indbringer; thi hvis han her skulle have forseilet den sande Meening af Lovens Ord, kan man ikke meget bygge paa den vilkaarlige Forklaring, som gøres derover. Saa meget er og vist, at den Meening, Hr. Paus her tillægger de Ord, at mynda fe konu, synes ikke at rime sig med den Betydning, Ordene have udi lignende Talemaader, der forekomme i andre af Nordens gamle Love, f. Ex. i Skaanske Lov: Bonden myndär äftir konu sinä en lot bathä i fä och i iorth, allum börnom sinum til fäthrinis. — hawir han ey mer än enä dottär wither kunu sinä, tha myndär han twa lotär aff hännä Möthrinis iorth, forthi at han är e man, och myndär manz lot (t). I den Nye Siellandske Lov: faderen myndar al den iord, som konen havde faaet, förend hendes sidste Barn blev födt (u). I disse og andre Talemaader kan de Ord, at mynde sin kones Gods, ikke vel være det samme, som at give hende Tilgave, især da her handles om Givtermaal, hvor ingen Tilgave havde Sted. Men skulle nu Mandens Mynding paa disse Steder betyde den Arverettighed, som Manden havde efter sin Kone, hvilket vor lærde R. Ancher retteligen har indseet (v), saa kan man deraf see, hvormeget man kan forlade sig paa det Slags Oversættelser af de gamle Love. Meeningen er da denne, at naar en Jomfrue blev giot, og siden døde fra Manden, skulde hendes ganske Formue deles til Arv i Hovedlodder imelslem

(s) See Frostetings-Loven. 13. Part. Cap. 16.

(t) See Skaanske L. Erfta-B. Libr. I. Cap. 23.

(u) See R. Eriks Siellandske L. Libr. I. 12.

(v) See R. Anchers Danske Lovhist. I. D. V. 71. 98. og fornemmelig P. 469.

lem hendes Mand og fælles Børn, saaledes at Dre blev lignet mod Dre. Men naar en Enke derimod blev givt, skulde kun hendes halve Formue gaae til Deling imellem Manden og fælles Børn; hvoraf tydeligen sees, at Loven her forstaaer en Enke, som ikke har skiftet med Mandens Stibørn, eller, som det i Jydsk Lov udtrykkes, en Enke, der selv ingen Hovedlod har (*), hvilket end ydermeere kan sees af Sammenhængen med det næst foregaaende Kapitel, der udtrykkelig melder om saadan Enkes Giøtermaal og Føllag (x). Af det efterfølgende kan man og slutte, at Loven ved Mynding her ikke forstaaer Konens Rettighed til Tilgaven, men Mandens Arverettighed, da det hedder: Mynding skal vid öllom lutom heimil vera, nema vid tveim einom; ef hon deyr barnlaus, edur geingur frá hanom forystolaust (y). 3: "Mynding skal i al Fald være tilladt, undtagen i disse tvende; om Konen dør barnløs, eller gaaer fra Manden usorserget (uden andres Forsoar)." Thi i første Tilfælde gif Konens Arv til hendes Slægt, og i det sidste, nemlig i tilladelig Skilsmisse, beholde hun selv sit Gods til egen Underholdning. Her oversætter Hr. Paus Ordene, at gaae fra Manden forystolaust, ved, at gaae fra ham uden givne Aarsag; hvilket heller ikke er saa ganske rigtig. Hertil kommer, at Mynding, om jeg ikke tager Feil, var især, eller allene brugelig i Føllags-Kontrakter, som ikke vidste af nogen Tilgave at sige; hvilket tildeels kan erfares af ovenansførte Steder i den Siellandske og Skaanske Lov. At Guletings-Loven ellers i samme Kapitel melder om Tilgave, gjør intet til Sagen; da man veed, at begge Slags Faste-Kontrakter, baade Hiemgiøvt og Føllag, vare i Norge paa den Tiid lige brugelige.

Man ville her ellers ikke lade sig forlede af den ikke liden Tvetydighed, Ordet Hiemgave eller Hiemgiøvt haver i det gamle Lovsprog; thi derved forstaaes undertiden alt det, Konen ved sit Giøtermaal tilbringer sin Mand, hvad enten det saa lægges til Føllig eller ikke, hvilket altsaa kan bestaae med det imellem Egtesfolk vedtagne Føllodskab. Men i Chr. IV. Norske Lov faaer Ordet Hiemgave en langt anden Bemærkelse, hvor det udtrykkelig bety-

der

(*) I Jydsk Lovs Libr. I. Cap. 20. hedder det: Qvænæs man i ænkibo, ther æi hauer siælf houæthlot etc.

(x) See Hag. Adelft. G. T. L. Kvenna gift. Cap. 3.

(y) See Hag. Adelft. G. T. L. Cap. cit.

der det modsatte af Fællig, nemlig den Fæste-Kontrakt, som gjør Konen til Male-Kone; om hvilken Hiemgivt man altsaa maae forstaae det, jeg tilforn har erindret, at det Slags Fæste-Kontrakter ikke siden Svend Tiuges Fægs Tid, eller maaſkee aldrig have været brugelige i Danmark; da enhver ellers veed, at Koner her, ligesaavel som i Norge, faae deres sædvanlige Udstyr, som i Almindelighed kaldes den Hiemgivt, de bekomme fra deres Forældre eller Venner (z). Af de paaberaabte Ord i de gamle Gulatings-Love kan man da ikke, formedelst Hr. Pauses mishykkede Forklaring, hente nogen Regel for Tilgavens fastsatte Forhold til Hiemgivten; man maae da være sig om andre Oplysninger.

I Almindelighed er det ikke utroeligt, at Tilgave i Henseende til sin Storhed har været vilkaarlig, og ikke nødvendig behøvede at rette sig efter Hiemgivtens Størrelse. Denne Meening synes endog at finde noget Medhold i Lovens egne Udtryk paa ovenmeldte Sted, hvor det hedder: Sú skal giöf konu heimil vera, er til hennar var gefin, hverr sem skilnadur þeirra verdur (a). o: "til den Gave skal Konen være berettiget, som blev given til hende, i hvordan de end skilles fra hinanden, (ikke efter Hr. Pauses Oversættelse, i hvad de bleve forligte om)." Lovens Udtryk giver tilkiende, at her meenes Konens Tilgave, og ikke hendes Morgengave; thi denne sidste kan i det gamle Sprog ikke kaldes en Gave, der er given til Konen eller mod Konen, da denne blev først givet efter Brylluppet, nemlig Hindurdags morgen; desuden synes Omſkrivelsen af Gave, given til Konen, aabenbarlig at sigte til Ordet Tilgave. Dette er da atter et Beviis paa, at Mynding her ikke kan betyde Tilgave, da Mynding ikke var tilladt, eller som det hedder, heimil i enhver Skilsmisse, o: hverr sem skilnadur hiöna verdur. Efter som

(z) Denne Tvetydighed stikker deri, at Hiemgivt tages undertiden i en 1) vidtløftig Meening, om al den Udstyr, Konen faaer fra sine Venner, hvad enten hun for Resten træder i Fællig med sin Mand eller ikke; hvilken Hiemgivt altsaa kan bestaae med Fællags-Kontrakter, og er det samme, som Romernes *dos profectitia*. Undertiden tages hiemgivt 2) i en aengere Forstand, og betyder alt det, som Konen ikke allene haver indbragt i sin Mand's Boe, men og efter Mandens Død skal beholde, hvilket Manden og efter Konens Død var pligtig at udbetale til hendes Arvinger. Saadan hiemgivt kaldes i de gamle Love Konens mále, er egentlig Romernes *dos receptitia*, og kunde ikke have Sted i Fællags-Kontrakter.

(a) See Hag. Adelst. G. T. L. Kvenna-gift. Cap. 4.

som Loven da hiemler Konen sin tilfagte Tilgave, uden at betinge dens fastsatte Størrelse, saa synes denne allene at have beroet paa Vedkommendes Løfte og Tilfagn, og altsaa at have været vilkaarlig. Men hvis saa er, maae man antage en dobbelt Tilgave, nemlig en vilkaarlig, og en lovmæssig; thi at Tilgavens lovmæssige Forhold til Hiemgiøten skulde være saadant, at den sidste ved den førstes Tillæg blev en tredie Deel større, f. Ex. naar Hiemgiøten var 60 Rdlr., blev Tilgaven 30 Rdlr., er en Sag, der ved de gamle Norske Love er sat uden for al Tvivlsmaal.

Naar man vil holde det, som Kong Magni Lagabæters Guletings-Lov medder om Tilgave (b), mod det, som hans Fader, Kong Hagen den Gamle i Frostetings-Loven har anordnet, skal man erfare, at, hvad Sønnen kalder Tilgave, det bliver allevegne i Faderens Lov kaldet Tredings-Forøgelse (pridiungs-auki (c)), fordi Tilgaven efter Loven skulde give Hiemgiøten en tredie Deels Tillæg; ligesom og de øvrige Norske Love ere alle udi denne Sag med hinanden saa overeenstemmende, at man af disse eller Historien maaskee vanskeligen skal kunde opvise et Exempel paa en vilkaarlig Tilgave; skient man derfor ikke reent ud vil negte, at det jo kan have været Mændene tilladt, efter egen frie Villie at tilfage deres Koner Tilgaver, større eller mindre end den, Lovene fastsatte. Ellers synes det LIV. Kapitel i den Norske Riarkse-Ret at være temmelig afgjørende, og uden Omstændigheder at forbyde al vilkaarlig Tilgave. Her hedder det: ef madur giptir dottur sína, eda konu, þá er hann gipta skal, þá skal hinn er eiga skal, festa henni pridiungs-auka á móti heimanfylgiu hennar. Eingi madur má aflaga kaupi kaupum um kvenna giptur allar, hvarki karl ne kona; enn þó at kaupum, þá skal ei haldast. 3: "om nogen giøter sin Datter, eller den Qvinde, som han skal giøte, da skal den, som skal have hende, fæste hende med Tredings-Forøgelse imod hendes Hiemgiøt. Ingen maae ulovlig Kieb slutte angaaende Egtteskab, hverken Karl eller Qvinde; og end: skient at Kiebet slutes, da skal det dog ikke holdes."

Til

(b) See R. Magni Lagabæt. G. T. L. Arve-B. Cap. III.

(c) See Frostetings-L. den 13de Part. Cap. 14.

Til den Oplysning, jeg hidtil har søgt at meddele Læserne, angaaende den i Norden forud brugelige, og i Chr. IV. Norske Love ommeldte Tilgave, vil jeg til Slutning sige denne Anmerkning: At omendskjønt den Norske Tilgave, ved de nu meere sædvanlige Fælligs-Kontrakter, synes her i Danmark affkaffet, saa vil man dog befinde, at det som i Chr. V. Danske Lovs Vte Bog (*) findes anordnet, temmelig nærmer sig til den Norske Tilgave. Thi den Broderlod, som Konen efter sin Mandes Død, foruden hendes Hovedlod, her tilstaaes, er dog i Grunden ikke andet, end et fastsat Tillæg, vel ikke til hendes Male, som i Fælligs-Kontrakter ikke har Sted, men dog til hendes Fælligs-Andeel af Mandens efterladte Midler, skjønt den ikke, som Tilgaven, bestemmes efter Hiemgiøften, eller det, hun i Boet har indført, men efter Stervboets Vilkaar, og Hovedloddernes Antal. Dog er den gamle Tilgave i den derpaa følgende 20 §. endnu meere kiendelig; thi her faaer Konen Lov til at frasige sig sin Fælligs-Andeel i Boet, imod at beholde det, hun selv haver indført, nemlig sin Hiemgiøft, og desuden en Fierdedeel af det, hendes afdøde Mand haver indført, saa at denne Fierdedeel er her et Tillæg, til hendes Hiemgiøft, som skal gøtgjøres hende allene af Mandens Midler, uden Afkortning i hendes indbragte Hiemgiøft; hvilket og fornemmelig karakteriserede de Gamles Hiemgiøfts- eller Male-Kontrakter, og skilte dem fra Fælligs-Kontrakter; ligesom og den i saa Fald udfordrede Specification over den Afdødes i Boet indførte, eller siden ved Arv, Gave, eller i andre Maader forhvervede Midler, som i alle Fælligs-Kontrakter var forneden, i Hiemgiøfts-Kontrakter derimod var ganske unødvendig. Men som det her ikke bliver min Sag, at afhandle den Norske Tilgave, uden som en Oldsag, vil jeg og gjerne træde til Side for vore Tidens Jurister, om disse maaskee ville have den indstævnet for deres Domstol, hvor jeg ikke forlanger at være tredie Mand.

Endelig troer jeg og, at den Tilgæf, som i de Svenske Love findes ommeldt, kan ansees for at have været noget saadant vilkaarligt og lovet Tillæg til Konens Ommynd, som forsaavidt lignede de Norges Tilgave, at denne, ligesaa vel som hiint, skulle udlægges af Mandens Boe, uden Afkortning, enten i Konens Lagha-tyridning, eller i hendes indbragte Hjemfylgd; skjønt

(*) See Chr. V. D. L. V. Bog. II. Cap. §. 19. og 20.

skient de Svenskes Fæste-Kontrakter i øvrigt vare Fællags-Kontrakter, der desuden berettigede Konen til hendes ubeskaarne Fælligs-Andeel i Mandens Stervboe. De Svenskes Widhermund var altsaa formodentlig ikke andet end det, som Konen i Mangel af disse Tilgaver efter Loven blev tillagt, hvilke ogsaa skulde udredes af Mandens Stervboe, saafremt han ellers med sin Kone havde bekommet en betydelig Hiemgift (d).

Forresten kan man tydeligst forestille sig Forskiellen imellem det egentlige saa kaldte Mund, Tilgave og Hiemgift, naar man betænker, at det første, i sin oprindelige Forstand, svarer til Romernes *arrha sponsalitia* (Fæstningsgave); den anden til *pherna* (*dos proprie sic dicta*); og den tredje til *antipherna*. Men foruden disse vare og Forningär og Morgengaver tillige i Brug, hvilke, som jeg troer, kunne anses som et Slags *parapherna*, eller *peculium uxoris*, skient de i visse Tilfælde kunde mistes og forbrydes (*).

De Wingäfwär, som Lovene desuden, især de ældre Svenske, melde om (e), vare Forrøinger, hvormed Fæstemanden i Anledning af sit Gietersmaal beskienkede sine Svigerforældre, og andre af Brudens Slægt, kunde vel og regnes til et Slags *antipherna*, dog forskiellig fra Tilgaven, der allene tilhørte Bruden. At denne Skik i øvrigt er ældgammel og Østerlandsk, kan sees af Eliesers Exempel, som efterat have faaet Labans og Betuels Samtykke til Rebeccas Gietermaal med Isaac, paa sin Herres Vegne, foruden de Forningär, han førte Bruden selv, ogsaa aflagde hendes Broder og Moder med kostbare Forrøinger (f); hvilke altsaa efter deres Bestemmelse vare i Grunden intet andet, end de i Sverrig og paa andre Steder ved slige Leiligheder fordm brugelige Wingäfwär.

I Anledning af disse her omtalte Wingäfwär maae jeg endnu ubede mig Tilladelse, at anfere et Sted af Västgötha-Laghen, hvor Ordet Win-

D d 2

färd

(d) See Ostgöth. L. Gipt. B. Fl. III. og XV.

(*) See Wästmänn. L. Ärfda-B. Fl. XII.

(e) See Västgöth. L. Gipt. B. Fl. II. og Ostgöth. L. Gipt. B. Fl. X.

(f) Genes. Cap. XXIV. v. 53.

färd forekommer i en ligesaa usædvanlig Bemærkelse, som den, Ordet Hiemfärd i den Jydske Lov har faaet. Stedet er ellers dette: Alt thet sum giffz at Hindradax giäf, ock lysäs a giffar quäldi, thet är fult fang lordar, än winfärd komber a Hindradagh, eller fyr, ock eigh annat, för än the komä vndir ena Bleo (g). Jeg veed vel, at Winfärd paa andre Steder i de Svenske Love betyder den Gierning, at en tredie Mand paatager sig at være Megler ved Jordens Salg, som den der skal indestaae Kjøberen for, at det der sælges er hieumelt (h). Men her kan jeg ikke see, at denne Bemærkelse af Ordet kan have Sted, eftersom her handles om Givtermaal, og ikke om faste Eiendommens Kjøb og Salg; deels synes og saadan Megling her at være nødvendig, og komme for sildig, eftersom Hindradax saavel som alle andre Gaver for i Beien, nemlig a giffar quäldi, vare afstalte, og ved Haandgivelser fuldkommen stadfæstede. Det lader altsaa, som Loven her ved Winfärd ikke forstaaer andet, end den i samme Artikel omtalte Wingäf, der tilligemed Hindradax giäfwerne, saavel som den ellers bekiendte Morgengave, skulde betales næste Dag efter Bryllupet, da de unge Brudfolk havde lagt under et Vagen. Skulle man herudi ikke tage Feil, saa kan Ordet Winfärd, som her er det samme som Wingäf, give et lignende og oplysende Exempel paa, at de tvende Ord, Hiemfärd i den Jydske, og Hiemgave i den Norske Lov, kunde være eensindige. Dog vil jeg i Henseende til Ordet Winfärd ingenlunde være paastaaende, men gierne overlade det til de Kyndigere at bestemme, hvad derved paa det anførte Sted i Wästgötha-Laghen skal forstaaes, til hvilken Føielighed, der ellers forgieves negtes, man saa meget desheller kan beqvemme sig, som den Bemærkelse, Ordet Hiemfärd har i den Jydske Lov, desuden noksom er afgiort og uvaklende.

Efterat jeg nu saaledes har anført alt, hvad jeg troede kunde tiene til at oplyse Ordet Tilgave, i den Bemærkelse, det haver i de Norske Love, vil jeg slutte denne liden Afhandling, der ellers var bestemt til deslige forældede Ords Forklaringer, med den Esterretning, jeg kan give, om nogle andre gamle

(g) Wästgöth. L. Gipt. B. Fl. II.

(h) See Wästgöth. L. Jordar-B. Fl. II. Confer. Ostgöth. L. Winsforda-B. Fl. II. etc.

gamle Ord, hvilke jeg tilforn har berørt, og anseet for saadanne, der kunde behøve nogen Oplysning.

Håsetar forekommer i Kong Hagens Guletings-Lov, ligesom og i Ehr. IV. Norske Lov (i). Hr. Paus forklarer det ved Høibaadsmænd, hvilket han troer at være Ordets naturlige Bemærkelse (k). Man kan og undskyldte ham derudi; thi det er ikke altid saa let, at sige med Visshed, hvorfra et Ord skal henledes i det gamle Norske Sprog. Håseti *in sing.* er sammensat, ikke af hår *altus*, som Hr. Paus har meent, men af Hår *substant.* en Koerpind, *scalmus*; efter sin Sammensættelse betyder Ordet Håseti en, der sidder ved Koerpinden, og er altsaa det samme som *remex*. I de ældre Tider kaldtes Skibets heele Mandskab, i Modsettelse med Styrmanden eller Kapitainen, håsetar, ventelig fordi at Skibets heele Besætning i Nødsfald var pligtig til at giøre Tjeneste ved Aarerne; ligesom den og af den Aarsag var fordeelt i Skibets *intersealmia*, saaledes at 3 håsetar gierne hørte til hver Aare, eller hvert halvt Rum paa Skibet. Dog synes Stavnboer eller Stavngiemmere (*provetæ*) paa de gamle Orlogsskibe ikke at være regnede til de egentlige håsetar (*remiges*), eller dog i det mindste at have havt en udmerket Rang fremfor disse; derfor gier ogsaa Wästmannalaghert udtrykkelig Forskiel imellem stambo og aläta (l). I de sildigere Tider, da man begyndte at bygge Skibene saa høie paa Siderne, at man med Aarene ikke kunde lange Vandet, brugte man, i Stedet for Koerpinde, at slaae Huller paa Skibets Sider, hvorigiennem Aarene bleve førte; hvilke Huller da bleve kaldte háborur. Hår for *scalmus* (en Koerpind), forekommer i Edda (m), Grettis-Saga (n), og ellers ofte i de gamle Historier.

Ordet Nocke-frue forekommer i den gamle Siellandske Lov (o), hvor der tales om, naar Moder skal arve lige med sine Døttre; hvilket Til-

D d 3

fælde

(i) See Norske Lov, Rigsbe-B. Cap. XXV.

(k) See Hag. Adelft. G. T. L. Ledings-B. Cap. 5. Not. (a).

(l) Wästmannalagh. Manhelg. B. Fl. LXV. og Uplandz-L. Kununx-B. Fl. X.

(m) Edd. Sæm. Atlamal in Grönlencz. Str. XXXV.

(n) Grettis-S. Cap. LII. ed. Hol. 1756.

(o) Libr. I. Cap. IX. og X.

felde ogsaa beskrives i den Skaanske Lov (p), men nok saa tydeligen i Ostgötha-Laghen (q), ligesom Sagen selv, Navnet Nocke-frue udeladt, ligesom frem findes indført i Chr. V. Danske Lov (r). Skönt jeg intet særdeles vil indvende imod det Slægtsskab, den berømte Ihre tillægger dette Nordiske Ord, hvis Oprindelse er heel uvis, skulle jeg dog snarere troe det bør henledes af et gammelt *verbum*, at hnika eller hnoka, som betyder, at give for eller give efter; hvilket og rimer sig med Ordets Bemerkelse, saavidt Moderen i dette Tilfælde maatte give efter, eller lade sig neie med lige Ret og Arv mod Døttrene. Dmtrent i samme Meeening kalder Hymisqvida Fenris-Ulfen, Midgards-Ormens *hnikbrodir* (s). Den Bemerkelse, Ordet Nockadrumb tillægges i Wästgötha-Laghen, lader sig og uden Twang heraf udlede, naar drumb ellers forstaaes *privative*, om den, der undslaaer sig for at have lige Ret og Skiel, eller som det her hedder, at ganga a legh med andre (t).

Unninghæ forekommer i Kong Waldemars Siellandske Lov, og betyder her de Penge, hvormed Kongens umbæthzman skulle indløse de Tyvekoster, der vare tinglyste, naar ingen Eiermand indfandt sig inden Aar og Jæmlinge, fra hvilke Tyven selv var bortløben (u). I den Skaanske Lov synes Ordet at betyde Eiermanden selv til de fundne Koster, og her kaldes det winningä-logh (v), som Stiernhielm vil have henledet af at finda (*invenire*), skönt man ikke kan indsee, hvorfor han saa ikke har læst finningalagh, siden han dog selv har raadet for, hvordan det skulle læses. Derimod vil Loccenius, at det ligesom skal komme af det *verbum* at winna *acquirere*, hvilken Oprindelse dog Ihre forkaster, som stridende mod de Regler, hvorefter Sprogets derivata pleie at dannes. Ihre selv synes det bedst kan

(p) Libr. I. Cap. 22.

(q) Gipt. B. Fl. XXI.

(r) V. B. Cap. II. §. 36.

(s) Edd. Sæm. Hymisqv. Str. XXIII.

(t) Wästgöth-L. Fornämix-B. Fl. XII. drumb i denne Bemerkelse svarer til det latinske *stipes*, σ : refes, ignavus.

(u) Libr. III. Cap. 13.

(v) Libr. VIII. Cap. 3.

kan henføres til *verbum* at *unna*, og vil have, at derved skal forstaaes omrent det samme, som paa Dansk kaldes Biergeson (x). I Hagen Adelssteins Guletings-Lov tages Ordet i en, skönt ikke ganske forskiellig, saa dog forandret Bemærkelse; thi her betyder det de Løsepenge, som af Eieren skulle betales for en bortløben Træls Opbringelse, hvilke Løsepenge vare større eller mindre, ligesom Slaven blev greben enten inden eller uden for den Provinds, i hvilken Eiermanden boede (y). Udi Skaanske Lov hedder det: at taka annars mans hion ofna löpstighum (z). Hvor Loven tillige bestemmer det Slags Løsepenge. Udi Wästgötha-Laghen staaer det dog meest tydelig med disse Ord: tager madher thräl ellarambut a löpstighum, tha skal lysä sum lagh sighthä, hin skal lukä firi vningiä lagh twa Örä innan lans, half mark vthän lans (a). Men paa et andet Sted i samme Lagh skrives det vnnitigiä lagh (b), hvilket nok er en aabenbare Trykfeil. Ordet findes og paa flere Steder i de ældre Svenske og Norske Love, hvor det alligevel beholder den Bemærkelse af Løsepenge for opbragte Trælle eller Tyvekoster, fra hvilke Tyven var ættet (c) og undrømt. I mit Exemplar af Guletings-Loven, som lader til at være temmelig rigtig skreven, og har tilhørt sal. Geheimeraad Lürdorph, hedder det undingia lausn; hvilket uden al Tvivl er det rigtigste, da undinge dog ikke kan betyde andet, end en undløben eller undrømt, dannet af den bekiendte Partikel undan, ligesom foringe eller Formand af Partiklen for, *dux, auspex*. Udi Landslaghen siges en Deserteur at ryma *vndan* konungs baner (d). I den Svenske Biärkdå-Nättån hedder det: Wærper piufwær fangin med stild, oc kombær i Stupugrewæns hus oc i Stapsins jarn. Stupugrewæn a gömæ han, alt pær til hans rætar giörs. Lapær han han *vndan* rymæ fyr,

(x) See Ihres Gloss. Sviogoth. ad Vocem *Unningia-Lag*.

(y) See Hag. Adelft. G. T. L. Leyfings-Lög. Cap. 12.

(z) Erfda-B. Libr. VI. 12.

(a) See Wästgötha-L. Thiwa-B. Fl. XVIII.

(b) Wästg. L. Thiwa. B. Fl. XV.

(c) De Ord. at älte en Tyv fra sine Koster, forekommer paa sidstnævnte Sted i Wästgötha-Laghen.

(d) See Carl. IX. Swer. Landz-Lagh. Konungs-B. Cap. XVII.

fyr, på giældæ sin Hals, for pæs Hals (e). Eigefom og en rømmende Tyv, hvilken i Sudermanna-Laghen kaldes Rynthiuf (f), eller en undløben Træl, aldrig kunde faae et meere naturligt og passende Navn, end undinge, *fugitivus*, hvorved alle hine Undersøgelfer om Ordets Oprindelse kan spares. Det lader ellers ikke til, at Hr. Paus har havt synderlig Begreb om Sagen, eller villet forstaaes, naar han saaledes oversætter Ordene i Guletings-Loven: Nú ef hann tekur han (præl manns) innan landz, oc utan laga varra, pá á fá halfa mörk er hann tekur. Ef han hevir han i höptum heim, pá á hann undingia lausn, enn ellar eigi. o: "men tages han i Landet, men uden vort Lagdomme, da skal han have en halv Mark, som tager Trællen; men haver han ham i Hefte hjem, da skal han have Betaling for han bandt ham,, men ellers ikke (g)."

Det Ord Gylvin er eet af de meget seldne, som det og bør være; det forekommer i Kong Hagen Adelssteins Guletings-Lov, i den Balk om Tingbud udi det 8de Kapitel, som handler om Nid. Lovens Kontext viser udtrykkelig, at det skal være eet af det Slags Ord, som i de gamle Love pleie at kaldes Døvedins- eller Fulbrettes-Ord; og uden Tvivl bør Gylvin regnes til det grovere Slags af disse, siden det ikke kunde affones med Bøder. Den Oprindelse Hr. Paus vil have det tillagt, hvorefter det skal siges saa meget som Gyls- Gyllers- eller Gylves-Ben, vil jeg lade staae ved sit Værd, da det ikke lader, som Ordets Betydning har været Oversætterens bekiendt (h). Dog synes mig rimeligt, at Gylvin kommer af at gilia, *adulterare*, som findes paa adskillige Steder hos de Gamle (i), især i de Svenske Love. Udi Dale-Laghen faaer en Hoerkarl eller *moechus* Navn af Giälmadir (k). I Uplandz-Laghen (l), ligesom og udi Wästmannas-Lag-

(e) Vid. Cap. X. §. 7.

(f) See Suderm. L. Thiufwa-B. Fl. XI.

(g) See Hag Adelft. Guletings-L. Frigivelses-L. Cap. 12. P. 85. T. I. ved J. Paus.

(h) See Hag. Adelft. G. T. L. Thingbud. Cap. 8. Not. (c).

(i) Vid. Króka-Refs S. Cap. XII. og XIII. ed. Hol. P. 62, 64. Confer. Dale-L. Gipt. B. §. 9.

(k) Dale-L. Gipt. B. §. 12.

(l) Árfda-B. Fl. V.

Laghen (m) er Giolkskaper *amor illicitus*, og i Dale-Laghen, Manhelgish-B. kaldes Utugt Giolsämi (n), hvormed det Danske Ord Geil, *salax*, synes beslagtet. Det Norske Gylvin er derfor efter mine Tanker een af det Slags Bebreidelser, som i de gamle Love kaldes fyrnar-ord (o), omtrent af samme Meening, som det Virgilianske: *Novimus et qvi te, tranversa tuentibus hircis, Et qvo, sed faciles Nymphæ risere, facello* (p). Det synonymiske Udtryk udi Wästgötha-Laghen er og dermed fuldkommen overeenstemmende: Madher sardh thik; Thu kodh han (q). Man skulle ellers snart troe, at dette Slags smudsige Beskyldninger have i de ældre Tider passeret for Wittigheder, hvilket kan sluttes, deels af den temmelig fuldstændige Fortegnelse, de gamle Love have meddeelt os over deslige Ord, deels af den morsomme Samtale imellem Erik og Gotvara hos Saxo, der kienkelig nok falder i samme Smag (r).

Ömel fortiente ikke at sættes paa Liste med de uforstaaelige Ord, hvis det ikke ved Talebrugens Foranderlighed var blevet saaledes vanffabt, at dets Bemærkelse derover havde tabt sin Tydelighed. Ordet forekommer i Chr. IV. Norske Lov, hvor det efter Konteksten betegner omtrent det samme, som fölmæle, o: saadanne Ord, hvorved andre tillægges Bebreidelser eller Beskyldninger, der angaae og fornærme deres gode Navn og Rygte (s). Rimeslignis har Ordet fra Begyndelsen heddet Örmæle, i Meeningen det samme, som Numtalenhed, thi Örorður betyder i det gamle Sprog en der er fritalende; men Tiid og Brug have nu omffabt det til Ömel. Af saadanne udartede Ord har man ellers en utallig Mængde. Saaledes er öqvédinsord blevet til Uqvémis-Ord; at upyrma til uforme (t), hvilket og Ihre selv

(m) See Wästmanna-L. Ärfda-B. Fl. XII.

(n) See Dale-L. Manhelg. B. §. 31.

(o) See Wästgöth. L. Rätlofs-B. Cap. X.

(p) Virg. Bucol. Eclog. III. v. 8. 9.

(q) See Wästgöth. L. loc. cit.

(r) See Sax. Gramm. Hist. Dan. Libr. V. p. 78.

(s) See Chr. IV. Norske Lov, Mandhelg-B. Cap. XXI.

(t) See Ihres Glossar. Sviogoth. ad Voc. *Misfirma*.

sels erkiender; thrælbar i Jydsk Lov (u) til trælbaaren i Chr. V. Danske Lov (v), hvorved den Forskiel imellem at berie *ferire*, og at bære *ferre*, er bleven saa ufiendelig, at man snarere ville kalde den trælbaaren, der var ablet af en Træl, end den, som var bleven slaget og mishandlet som en Træl, hvilket dog skal være Ordets Bemerkelse paa det anførte Sted i Loven. Imidlertid har dog Ordet Ömel skaffet os det verbum at ymle eller ømle om noget, *mussitare, rumores spargere*. Samme Skiebne have Ordene Fiærfölling (x), Fyldingsmand (y), Styrehumle (z), med saa mange andre, været underkastede. Det Nordiske Lovsprog har da og erfaret Sandheden af Horaces Ord:

Multa renascentur, quæ jam cecidere: cadentque,
 Quæ nunc sunt in honore vocabula, si volet usus,
 Quæ penes arbitrium est, et jus, et norma loqvendi.

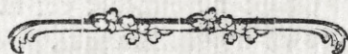
(u) See Jydsk Lov, Libr. III. Cap. 32.

(v) See Chr. V. Danske Lov, Vite Bog. VII. Cap. 9. Art.

(x) Vid. Chr. IV. Norsk Lov, Landsleye-B. Cap. XXXV.

(y) See Hag. Adelft. G. T. L. Ledings-B. Cap. 12. Ordet hedder ellers i den gamle Text af bemeldte Lov *filúngur*.

(z) See Hag. Adelft. G. T. L. Ledings-B. Cap. 5. Det rette gamle Ord er *styrishamla*.

Trykfeil.

Side 171. Linie 29. Lovgiverers, læs Lovgiverens.

— 178. — 14. Registeret, læs Registret.

— 181. — 22. Hiemfahrt, læs Heimfahrt.

— 212. — 17. et Lagen, læs eet Lagen.